

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Ewaluacja zewnętrzna Lokalne Strategie Rozwoju

**Lokalna Grupa Działania
Rozwój Ziemi Lubaczowskiej**

Grudzień 2022

1. Streszczenie najważniejszych wyników badania

1. W ramach LSR wskazany został jeden cel główny *Aktywny i zdrowy styl życia przedsiębiorczych mieszkańców*, do którego przyporządkowano dwa cele szczegółowe: cel szczegółowy 1.1. *Zbudowanie atrakcyjnego produktu turystycznego obszaru LGD*, cel szczegółowy 1.2. *Wsparcie przedsiębiorczości społecznej i gospodarczej mieszkańców*. Powyższe cele zostały sformułowane na podstawie wyników przeprowadzonej diagnozy, analizy SWOT oraz spotkań i rozmów z mieszkańcami.
2. Cele szczegółowe były skoncentrowane na pobudzeniu aktywności mieszkańców zarówno w zakresie społecznym, jak i w zakresie przedsiębiorczości w oparciu o zasoby lokalne i o potencjał turystyczny obszaru. Zaplanowane do realizacji przedsięwzięcia spotkały się z pozytywnym odbiorem mieszkańców, którzy zdecydowali się na zakładanie i rozszerzanie swoich działalności gospodarczych oraz coraz częściej podejmowali inicjatywy skierowane do lokalnej społeczności. Realizacja operacji przyczyniła się do wzmocnienia potencjału turystycznego obszaru LGD oraz do jego promocji.
3. Realizacja rzeczowa przebiegała bez większych problemów, o czym świadczy wysoki stopień realizacji wskaźników zaplanowanych w ramach LSR. Operacje były realizowane sukcesywnie, zgodnie z planem oraz założeniami Strategii. Podejmowane działania kończyły się sukcesem, a niejednokrotnie przekraczano stan docelowy zaplanowanych wskaźników. W trakcie realizacji na bieżąco reagowano na zmiany potrzeb lokalnej społeczności i dokonywano aktualizacji LSR.
4. Realizacja finansowa również przebiegała zgodnie z założeniami. Dane z postępu finansowego potwierdzają, że w przypadku części przedsięwzięć przyznano i wypłacono już całość albo zdecydowaną większość środków.
5. W ramach LSR Lokalna Grupa Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej zrealizowała dwa projekty współpracy: *Tradycyjne – Lokalne – Naturalne produkty Ziemi Lubaczowskiej i obszaru C.K. Podkarpacie (TLNpZLioCKP)* – projekt krajowy, oraz *Razem wspieramy Obszary Wiejskie (RWOW)* projekt międzynarodowy. Obydwa projekty zakładały promocję regionu zarówno w Polsce jak i za granicą poprzez organizację wydarzeń, na których prezentowano lokalne tradycje i produkty. Ponadto

w ramach pierwszego projektu powstała strona internetowa, na której lokalni artyści mogą prezentować swoje prace, na stronie można też zapoznać się z lokalnymi produktami. W ramach drugiego projektu można było poznać zasoby i tradycje Słowacji. Obydwa projekty przyczyniły się do aktywizacji gospodarczej oraz społecznej, a także integracji mieszkańców. Tym samym projekty współpracy odpowiadały celom określonym w LSR.

6. W realizowanej LSR za grupę defaworyzowaną uznano kobiety i to do nich skierowano część działań. Pomimo, iż według danych GUS udział kobiet w grupie osób zarejestrowanych jako bezrobotne był niższy niż mężczyzn, to w trakcie spotkań z mieszkańcami ustalono, że kobiety mają utrudniony dostęp do rynku pracy, szczególnie na terenach wiejskich, gdzie oferty kierowane są częściej do mężczyzn. Ponadto ograniczony dostęp do opieki żłobkowej oraz przedszkolnej utrudnia kobietom pogodzenie wychowania dzieci z życiem zawodowym.
7. Funkcjonowanie biura LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej należy ocenić bardzo dobrze. Zatrudnieni pracownicy wykazują się dużą znajomością potrzeb lokalnych społeczności i ambitnie podchodzą do wykonywania zadań. Prawidłowo realizowane są działania doradcze. Informacje o prowadzonych naborach rozpowszechniane są różnymi kanałami, z dostosowaniem do potrzeb społeczności. Duże znaczenie mają także organizowane przez LGD spotkania informacyjno-konsultacyjne. Wszystko to pozwala na efektywną i skuteczną realizację LSR.
8. Realizacja planu komunikacji przebiegała bez większych problemów, co również zostało potwierdzone realizacją wszystkich zakładanych wskaźników. Najistotniejsza była komunikacja za pośrednictwem strony internetowej LGD, gdzie znajdowały się wszystkie istotne dla wnioskodawców i innych instytucji informacje i dokumenty np. związane z procesami naborów. Dodatkowo wartościowym kanałem komunikacji z odbiorcami były strony internetowe gmin wchodzących w skład LGD.
9. Lokalna Grupa Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej jest rozpoznawana na obszarze działania. Grupa jest kojarzona z prowadzonymi inicjatywami. Zainteresowanie naborami na uruchomienie działalności gospodarczej oraz na operacje związane z turystyką potwierdzają, iż LGD spełnia swoje zadania. Realizowane projekty są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru LSR i wpływają na jego wzmocnienie. Wybierane projekty odpowiadają również na potrzeby społeczności.

2. Spis treści

1.	Streszczenie najważniejszych wyników badania.....	2
2.	Spis treści.....	4
3.	Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji	6
4.	Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania	9
5.	Opis wyników badania wraz z ich interpretacją	11
5.1.	Obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność oraz jej podstawowe założenia	11
5.1.1.	Ogólna charakterystyka obszaru.....	11
5.1.2.	Demografia	12
5.1.3.	Finanse samorządowe	15
5.1.4.	Gospodarka, przedsiębiorczość i sektor społeczny.....	20
5.1.5.	Rynek pracy	22
5.1.6.	Opieka społeczna	23
5.1.7.	Potencjał turystyczny	24
5.1.8.	Grupy defaworyzowane.....	25
5.2.	Główne założenia Lokalnej Strategii Rozwoju	26
5.2.1.	Cele strategii i ich realizacja.....	26
5.3.	Rzeczowy i finansowy postęp w realizacji LSR.....	28
5.3.1.	Nabory przeprowadzane przez LGD	28
5.3.2.	Rzeczowy postęp realizacji LSR	35
5.3.3.	Finansowy postęp realizacji LSR	39
5.4.	Projekty współpracy	41
5.5.	Działania poza RLKS	48
5.6.	Działalność biura LGD	51
5.6.1.	Ogólna organizacja pracy	51
5.6.2.	Szkolenia pracowników i członków organów LGD	51
5.6.3.	Realizacja planu komunikacji.....	55
6.	Kompleksowa ocena wdrożenia LSR, w tym stopień osiągnięcia celu głównego..	61
6.1.	Stopień osiągnięcia celu głównego.....	61
6.2.	Ocena wpływu zrealizowanej LSR na kapitał społeczny	61
6.3.	Ocena wpływu zrealizowanej LSR na przedsiębiorczość	62

6.4.	Ocena wpływu zrealizowanej LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe obszaru	63
6.5.	Ocena zrealizowanych operacji pod kątem realizacji potrzeb grup defaworyzowanych zdefiniowanych w LSR	63
6.6.	Innowacyjność	64
6.7.	Ocena jakości i przydatności wdrożonych projektów współpracy	64
6.8.	Ocena skuteczności i efektywności działalności LGD przy wdrażaniu LSR i animowaniu lokalnych partnerów oraz ocena pracy biura	64
6.9.	Ocena procesu wdrażania	65
6.10.	Wartość dodana podejścia LEADER w okresie wdrażania LSR	66
7.	Podsumowanie. Wnioski i rekomendacje do dokumentu strategicznego na nowy okres programowania	67
8.	Spis tabel, map, wykresów i załączników	70
	Spis tabel.....	70
	Spis map	71
	Spis wykresów.....	71
	Spis załączników	71
9.	Aneksy tworzone w toku realizacji badania	72
9.1.	Ankieta dla mieszkańców terenu Lokalnej Grupy Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	72
9.2.	Ankieta przeprowadzona w ramach badania efektywności świadczonych usług doradczych.....	77

3. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji

Niniejszy raport jest efektem badania ewaluacyjnego przeprowadzonego przez Spółkę InicjatywaLokalna.pl. Przedmiotem badania była ewaluacja procesu wdrażania Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność, prowadzonego przez Lokalną Grupę Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej w okresie programowania Unii Europejskiej 2014–2020.

Spółka InicjatywaLokalna.pl jest podmiotem specjalizującym się m.in. w przygotowaniu dokumentów ewaluacyjnych i strategicznych, która spełnia wymogi stawiane ewaluatorom zewnętrznym określone w Wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 10/1/2022 w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.

Szczegółowe cele badania zostały sformułowane na podstawie wspomnianych powyżej Wytycznych. Skupiały się one w kilku obszarach tematycznych, w ramach których postawiono pytania badawcze.

Obszary badań oraz przypisane do nich pytania badawcze:

1. Ocena wpływu na główny cel LSR
 - a. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?
2. Ocena wpływu na kapitał społeczny
 - a. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
 - b. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
3. Przedsiębiorczość
 - a. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
 - b. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe
 - a. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?

- b. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
- 5. Grupy defaworyzowane
 - a. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
 - b. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
 - c. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
- 6. Innowacyjność
 - a. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
 - b. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
- 7. Projekty współpracy
 - a. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
 - b. Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?
- 8. Ocena funkcjonowania LGD
 - a. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
 - b. Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
 - c. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?
- 9. Ocena procesu wdrażania
 - a. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
 - b. Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
 - c. Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?

- d. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

10. Wartość dodana podejścia LEADER

- a. Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
- b. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
- c. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
- d. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Szczegółowe obszary działań LGD, które zostały poddane ocenie:

1. Działalność biura LGD, w tym w szczególności jakość i efektywność świadczonego doradztwa dla wnioskodawców (rzeczywistych i potencjalnych) oraz beneficjentów.
2. Realizacja planu komunikacji, rozpoznawalność LGD, wymiana informacji z mieszkańcami obszaru oraz jakość podejmowanych działań komunikacyjnych.
3. Realizacja rzeczowo-finansowa Lokalnej Strategii Rozwoju.
4. Funkcjonowanie organów LGD.
5. Działania na rzecz aktywizacji społeczności lokalnej oraz włączenia społecznego (w szczególności wsparcie udzielone przedstawicielom grupy defaworyzowanej).
6. Działania LGD w zakresie rozwoju przedsiębiorczości oraz turystyki i dziedzictwa kulturowego.
7. Promowanie innowacyjności na obszarze objętym LSR.
8. Realizacja projektów współpracy.

4. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania

W ramach badania ewaluacyjnego poddano analizie dwie grupy danych:

1. Dane zastane, w tym:
 - a. dane ze statystyk publicznych;
 - b. dane gromadzone przez Lokalną Grupę Działania w ramach monitoringu.
2. Dane wywołane, w tym:
 - a. dane zebrane za pomocą technik jakościowych;
 - b. dane zebrane za pomocą technik ilościowych.

Dane pochodzące ze statystyk publicznych dostarczyły wysoce obiektywnych informacji na temat zmian na obszarze LGD, które zaszły w okresie realizacji ocenianej Strategii RLKS. Dane te dotyczyły między innymi zjawisk demograficznych, rynku pracy, lokalnej gospodarki oraz sytuacji społecznej. Wszystkie dane, w tym dane Głównego Urzędu Statystycznego zostały zaprezentowane w tabelach lub na wykresach.

Dane gromadzone przez Lokalną Grupę Działania, dotyczące m.in. prowadzonych naborów, postępu rzeczowo-finansowego, wskaźników realizacji planu komunikacji oraz dane dotyczące doradztwa również zostały poddane analizie, która pozwoliła na ocenę skuteczności działań prowadzonych przez LGD oraz wskazała, w których obszarach działalność LGD pokrywała się ze zmianami na obszarze objętym LSR, sugerowanymi przez wyniki analizy danych pochodzących z GUS.

Przeprowadzone badania jakościowe obejmowały wywiady z pracownikami biura LGD oraz z przedstawicielami organów stowarzyszenia. Pozwoliły one na pogłębienie wiedzy na temat przebiegu procesu wdrażania LSR, rozpoznanie problemów pojawiających się w jego trakcie oraz sposobu reagowania na nie przez przedstawicieli Lokalnej Grupy Działania.

W ramach ewaluacji zewnętrznej zbierano także dane ilościowe. Przygotowano dwa kwestionariusze ankiety. Pierwszy z nich kierowany był do mieszkańców obszaru objętego Strategią RLKS, a drugi do beneficjentów realizujących operacje w ramach jej wdrażania. Zastosowano technikę CAWI (computer-assisted web interview), co oznacza, że ankieta przeprowadzona została za pomocą platformy internetowej. Za dystrybucję linka do ankiety odpowiedzialni byli pracownicy Lokalnej Grupy Działania. Zastosowane podejście badawcze

zapewnienia trafność i rzetelność wyników badań poprzez gromadzenie danych za pomocą różnych technik badawczych.

5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją

5.1. Obszar objęty Strategią Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność oraz jej podstawowe założenia

5.1.1. Ogólna charakterystyka obszaru

Obszar funkcjonowania LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej obejmuje osiem sąsiadujących ze sobą gmin położonych w województwie podkarpackim, w powiecie lubaczowskim, w tym: cztery gminy wiejskie: Stary Dzików, Horyniec-Zdrój, Wielkie Oczy oraz Lubaczów, trzy gminy miejsko-wiejskie: Cieszanów, Narol i Oleszyce oraz Miasto Lubaczów.

Łączna powierzchnia wymienionych jednostek samorządu terytorialnego wynosi 1 308 km². Według danych GUS w 2013 roku obszar zamieszkiwało 57 057 osób, zaś na dzień 31.12.2021 roku liczba ta spadła do 53 374 osób. Na mapie 1 zobrazowano graficznie granice LGD.

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej

Źródło: opracowanie własne

5.1.2. Demografia

Biorąc pod uwagę poszczególne gminy wchodzące w skład LGD, najwięcej ludzi zamieszkiwało Miasto Lubaczów (11 515 osób), a najmniej gminę wiejską Wielkie Oczy (3 690 osób), ponadto na przestrzeni lat 2016–2021 we wszystkich gminach odnotowano spadek liczby mieszkańców (tabela 1).

Tabela 1 Ludność poszczególnych gmin LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej w latach 2016–2021

Nazwa gminy	Ludność ogółem					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Cieszanów	7 386	7 328	7 220	7 141	6 946	6 860
Gmina Horyniec-Zdrój	4 830	4 785	4 727	4 659	4 485	4 431
Gmina Lubaczów	9 178	9 195	9 183	9 187	9 045	8 998
Miasto Lubaczów	12 179	12 101	12 078	11 970	11 674	11 515
Gmina Narol	8 208	8 134	8 045	7 967	7 714	7 660
Gmina Oleszyce	6 425	6 423	6 345	6 332	6 226	6 170
Gmina Stary Dzików	4 281	4 268	4 230	4 143	4 121	4 050
Gmina Wielkie Oczy	3 865	3 852	3 824	3 818	3 703	3 690
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	56 352	56 086	55 652	55 217	53 914	53 374
województwo podkarpackie	2 127 656	2 129 138	2 129 015	2 127 164	2 096 166	2 085 932
Polska	38 432 992	38 433 558	38 411 148	38 382 576	38 088 564	37 907 704

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej charakteryzuje się stosunkowo szybko starzejącym się społeczeństwem. Udział osób w wieku poprodukcyjnym na terenie LGD był w 2021 roku wyższy od średniej w województwie podkarpackim, ale niższy od średniej w Polsce (tabela 2). Ponadto tempo wzrostu udziału ludności w wieku poprodukcyjnym jest wyższe – wartość tego wskaźnika w 2021 r. w stosunku do 2016 r. to wzrost na obszarze LGD o 3,0 punktów procentowych (pp.), podczas gdy średnio w województwie podkarpackim o 2,5 pp., zaś w kraju o 2,3 pp. (dane GUS).

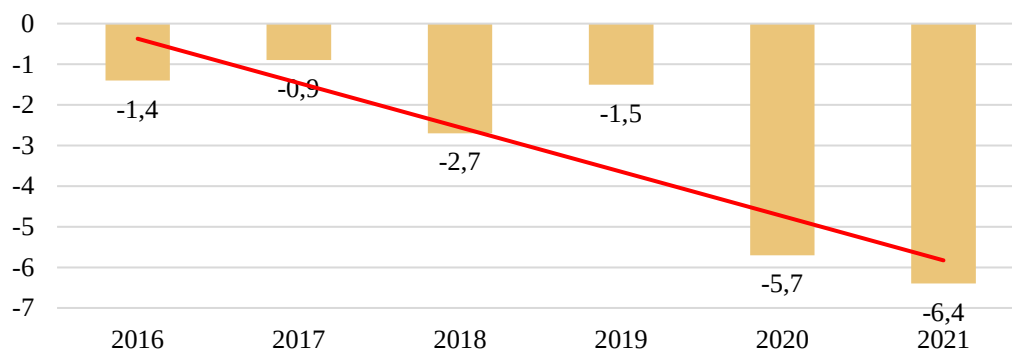
Tabela 2 Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem gmin z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w roku 2016 oraz 2021

Jednostka terytorialna	Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w roku 2016 oraz 2021					
	Wiek przedprodukcyjny		Wiek produkcyjny		Wiek poprodukcyjny	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Gmina Cieszanów	17,7	16,8	63,6	60,6	18,7	22,6
Gmina Horyniec-Zdrój	16,5	16,4	63,2	59,5	20,4	24,1
Gmina Lubaczów	19,1	19,4	64,8	62,7	16,2	17,9
Miasto Lubaczów	16,6	16,6	64,1	59,1	19,3	24,2
Gmina Narol	17,2	16,4	62,3	60,4	20,5	23,2
Gmina Oleszyce	18,1	19,3	64,1	60,3	17,9	20,4
Gmina Stary Dzików	17,8	17,2	62,2	60,9	20,0	21,9
Gmina Wielkie Oczy	18,4	18,5	63,6	62,2	17,9	19,2
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	17,6	17,6	63,6	60,6	18,8	21,8
województwo podkarpackie	18,4	18,9	62,9	59,9	18,8	21,3
Polska	17,9	18,4	61,8	59,1	20,2	22,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

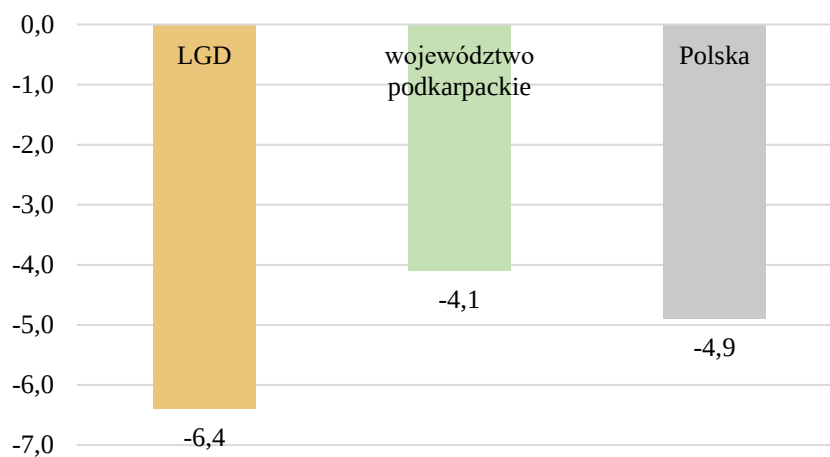
Jednym ze wskaźników mających wpływ na kształtowanie się struktury ludności jest wskaźnik *przyrost naturalny na 1000 ludności* – wartości wskaźnika dla LGD w latach 2016–2021 przedstawiono na wykresie 1, natomiast na wykresie 2 porównano średnie wartości wskaźnika na obszarze LGD, w województwie podkarpackim i kraju w 2021 r., z kolei na mapie 2 obrazowano rozkład wartości wskaźnika w 2021 r. w poszczególnych gminach LGD. Jak widać po zaprezentowanych danych, przyrost naturalny na obszarze LGD spada z roku na rok. W 2021 r. wskaźnik ten dla LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej (-6,4) prezentował się gorzej od średniej dla województwa podkarpackiego (-4,1) oraz dla Polski (-4,9).

Wykres 1 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021

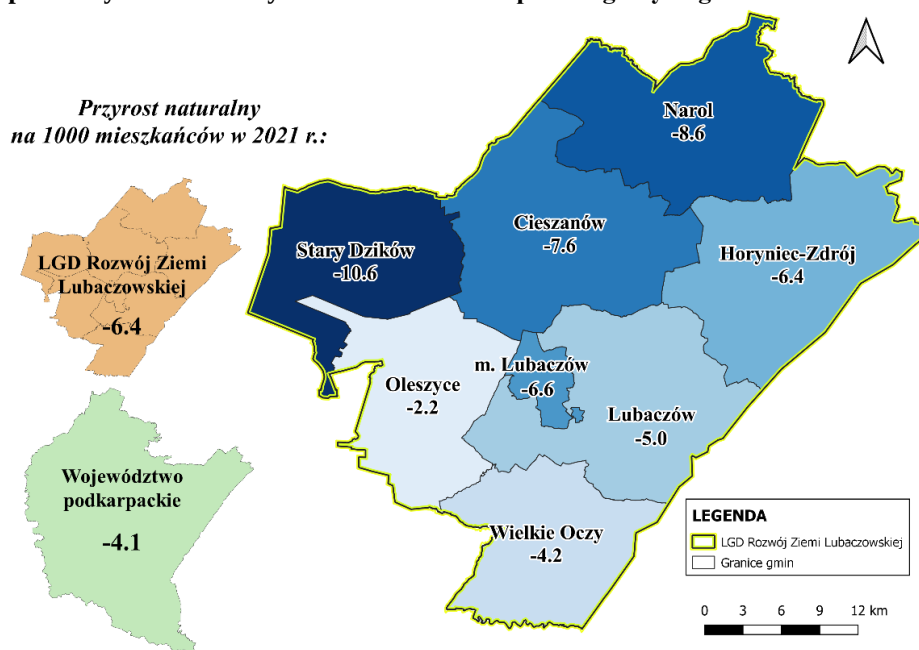
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 2 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w porównaniu do województwa podkarpackiego i kraju w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mapa 2 Przyrost naturalny na 1 000 ludności w poszczególnych gminach LGD w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Istotne w kontekście ilości i struktury ludności w danym miejscu jest również saldo migracji, stanowiące różnicę między napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie. Migracje stanowią jeden z najważniejszych (po liczbie urodzeń i zgonów) czynników kształtujących liczbę ludności na danym obszarze. Saldo migracji na 1000 ludności na obszarze LGD w roku 2021 wynosiło -4,1, a w roku poprzednim: -4,7. Były to wartości mniej korzystne niż średnio w województwie podkarpackim i Polsce (tabela 3). Wśród gmin z obszaru LGD najlepiej w 2021 r. wypadła Gmina Lubaczów, która jako jedyna osiągnęła wartość wskaźnika na poziomie dodatnim (2,4), natomiast najgorszy wynik osiągnęła Gmina Oleszyce (-9,1).

Tabela 3 Saldo migracji na 1 000 ludności w gminach z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Saldo migracji na 1 000 ludności					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Cieszanów	-3,5	-6,8	-12,0	-8,3	-4,3	-4,4
Gmina Horyniec-Zdrój	-6,0	-0,4	-8,7	-7,1	-12,3	-6,8
Gmina Lubaczów	0,1	2,6	-2,5	0,1	2,7	2,4
Miasto Lubaczów	-5,7	-5,5	-5,7	-10,2	-8,6	-7,6
Gmina Narol	-0,1	-4,7	-3,4	0,0	-4,7	-1,0
Gmina Oleszyce	-2,5	-4,2	-6,5	-3,6	-3,9	-9,1
Gmina Stary Dzików	-7,9	-2,8	-6,4	-11,8	-2,2	-6,7
Gmina Wielkie Oczy	-0,3	-3,6	-1,0	-6,0	-7,0	-0,8
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	-3,1	-3,3	-5,7	-5,6	-4,7	-4,1
województwo podkarpackie	-0,8	-0,8	-1,3	-1,4	-0,9	-0,9
Polska	0,0	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

5.1.3. Finanse samorządowe

Kolejną istotną kwestią są dochody gmin. Stanowią one parametr obrazujący w pośredni sposób dochodowość mieszkańców, ale także opisujący poziom rozwoju sektora gospodarczego.

Sytuację finansową samorządów z obszaru LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej obrazują wskaźniki dochodów ogółem, dochodów własnych gmin (tabela 4). Źródłami dochodów własnych jednostek samorządu terytorialnego (JST) są m.in.: wpływy z podatków, opłat, dochody z majątku JST, odsetki od nieterminowo przekazywanych należności stanowiących dochody JST, odsetki od środków finansowych gromadzonych na rachunkach bankowych, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej i inne. W rozumieniu ustawy dochodami własnymi JST są również udziały we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) oraz z podatku dochodowego od osób prawnych (CIT)¹.

Według danych GUS wskaźnik *dochody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca* dla obszaru LGD (6 059 zł) w 2021 r. był niższy od średniej dla województwa podkarpackiego (6 506 zł) oraz kraju (7 209 zł). Wśród gmin wchodzących w skład LGD najniższy wynik osiągnęła Gmina Cieszanów (5 467 zł), a najwyższy Gmina Wielkie Oczy (7 133 zł). Również dochody własne dla obszaru LGD (1 985 zł) są niższe od średniej dla kraju (3 471 zł) i województwa (2 418 zł). Wskaźniki dla obszaru LGD dotyczące podatku dochodowego od osób fizycznych (542 zł) i prawnych (23 zł) także są znacznie niższe od średniej dla województwa (odpowiednio 893 zł i 71 zł) oraz średniej dla kraju (1 396 zł i 124 zł).

¹ Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2267).

Tabela 4 Wybrane dane dotyczące finansów samorządowych gmin z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w roku 2021

Jednostka terytorialna	Wybrane dane dotyczące finansów gmin z obszaru LGD w roku 2021			
	Dochody ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł)	Dochody własne w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł)	Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób fizycznych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł)	Udział w podatkach stanowiących dochody budżetu państwa – podatek dochodowy od osób prawnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł)
Gmina Cieszanów	5 467	1 865	409	14
Gmina Horyniec-Zdrój	6 087	1 774	504	4
Gmina Lubaczów	6 216	1 954	437	65
Miasto Lubaczów	6 024	2 522	838	32
Gmina Narol	5 809	1 395	422	1
Gmina Oleszyce	5 850	1 839	670	25
Gmina Stary Dzików	6 599	2 571	370	2
Gmina Wielkie Oczy	7 133	1 712	388	2
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	6 059	1 985	542	23
województwo podkarpackie	6 506	2 418	893	71
Polska	7 209	3 471	1 396	124

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W kontekście analizy stanu finansów publicznych ważny jest także tzw. wskaźnik G, czyli wskaźnik dochodów podatkowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca dla poszczególnych gmin, który stanowi podstawę do wyliczenia rocznych kwot części wyrównawczej subwencji ogólnej i wpłat. Zgodnie z ustawą o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, wskaźnik G dla każdej gminy oblicza się dzieląc kwotę dochodów podatkowych (z tytułu podatku od nieruchomości, podatku rolnego, podatku leśnego, podatku od środków transportowych, podatku od czynności cywilnoprawnych, podatku od osób fizycznych, opłacanego w formie karty podatkowej, wpływów z opłaty skarbowej, wpływów z opłaty eksploatacyjnej, udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych oraz udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych) za rok poprzedzający rok bazowy przez liczbę mieszkańców gminy. Na przestrzeni lat 2016–2022 wskaźnik G dla wszystkich gmin obszaru wzrastał. Szczegóły dotyczące wydatków gmin wchodzących w skład LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5 Wskaźnik G dla poszczególnych gmin LGD oraz średnia wartość obszaru LGD w latach 2016–2022

Jednostka terytorialna	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Gmina Cieszanów	1 009,89	948,15	1 068,54	998,77	1 152,06	1 283,89	1 285,03
Gmina Horyniec-Zdrój	957,61	982,53	869,85	923,57	1 022,71	1 061,24	1 121,51
Gmina Lubaczów	885,04	898,01	791,43	831	889,29	970,17	1 041,71
Miasto Lubaczów	1 009,41	1 051,67	1 076,74	1 129,77	1 268,99	1 339,50	1 406,16
Gmina Narol	728,88	764,68	693,39	732,84	776,35	781,82	828,50
Gmina Oleszyce	972,62	1 048,19	977,64	1 070,48	1 170,89	1 251,55	1 248,46
Gmina Stary Dzików	1 193,92	1 272,86	1 182,87	1 300,26	1 464,44	1 508,08	1 581,53
Gmina Wielkie Oczy	761,63	776,00	750,25	795,53	885,11	968,43	976,76
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	538,22	677,63	510,32	535,21	1 078,73	1 145,59	1 186,21

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów

W celu uzyskania pełnego obrazu na temat kondycji finansowej gmin należy również przeanalizować ich wydatki.

Wydatki z budżetu ogółem to wszelkie środki publiczne przekazywane z budżetu na realizację zadań. Wyróżnia się wydatki bieżące, związane z bieżącym funkcjonowaniem jednostek organizacyjnych oraz wydatki majątkowe, które obejmują wydatki inwestycyjne

(w tym zakupy inwestycyjne) jednostek budżetowych i dotacje celowe przeznaczone na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji konkretnych inwestycji, a także wydatki na zakup i objęcie akcji oraz wniesienie wkładów do spółek prawa handlowego.

W latach 2016–2021 we wszystkich gminach obszaru LGD wydatki ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca rosły (tabela 6). W 2021 r. największą wartość analizowanego wskaźnika osiągnęła Gmina Stary Dzików (6 099 zł) natomiast najmniejszą Gmina Oleszyce. Średnia wartość wskaźnika dla obszaru LGD (5 764 zł) była niższa od średniej wartości dla województwa podkarpackiego (6 195 zł) oraz kraju (6 854 zł).

Tabela 6 Wydatki ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Wydatki ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Cieszanów	3 672	4 630	5 391	5 191	5 415	5 555
Gmina Horyniec-Zdrój	4 260	4 840	4 829	7 285	5 064	5 987
Gmina Lubaczów	3 598	4 835	5 422	6 353	5 888	5 841
Miasto Lubaczów	3 644	4 135	4 528	5 224	5 752	5 820
Gmina Narol	3 888	4 119	4 681	6 177	5 707	5 797
Gmina Oleszyce	3 718	4 307	5 041	6 111	4 974	5 324
Gmina Stary Dzików	3 921	6 069	5 668	5 121	7 093	6 099
Gmina Wielkie Oczy	3 732	5 186	5 286	4 969	5 484	5 818
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	3 764	4 612	5 032	5 795	5 660	5 764
województwo podkarpackie	3 883	4 520	5 195	5 535	5 873	6 195
Polska	4 426	4 956	5 575	6 050	6 461	6 854

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

5.1.4. Gospodarka, przedsiębiorczość i sektor społeczny

Sytuację gospodarczą obszaru LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej odzwierciedlają wskaźniki gospodarcze tj. *liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności* oraz *podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym*.

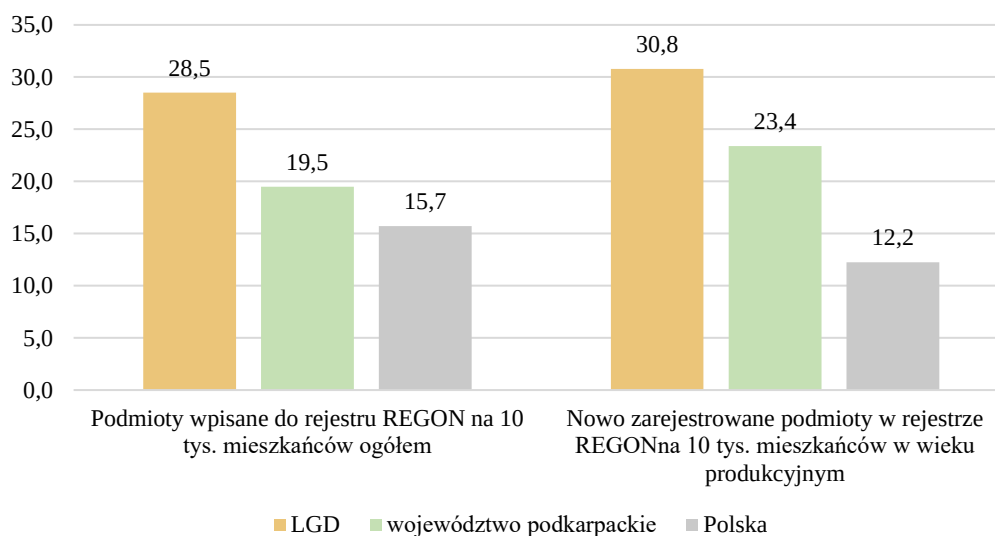
W tabeli 7 przedstawiono wskaźniki gospodarcze dla gmin z obszaru LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej, województwa podkarpackiego i Polski w latach 2016–2021. Na wykresie 3 przedstawiono dynamikę zmian (wzrost wartości wskaźników w 2021 r. w stosunku do 2016 r.) dla LGD, województwa podkarpackiego i kraju.

Tabela 7 Wskaźniki gospodarcze gmin z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności						Podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w wieku produkcyjnym					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Cieszanów	455	487	533	550	610	647	85	103	148	95	154	142
Gmina Horyniec-Zdrój	472	497	529	543	589	632	49	93	98	52	75	99
Gmina Lubaczów	461	473	509	530	579	620	98	88	125	88	110	120
Miasto Lubaczów	858	864	881	902	946	992	106	107	122	138	113	134
Gmina Narol	524	541	563	609	672	706	66	75	105	128	127	104
Gmina Oleszyce	711	741	801	843	859	883	143	139	179	123	92	126
Gmina Stary Dzików	416	403	452	502	534	573	56	61	110	105	129	89
Gmina Wielkie Oczy	424	423	505	526	575	615	89	53	157	83	87	109
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	579	593	631	659	705	744	91	94	130	107	114	119
województwo podkarpackie	788	803	821	851	899	942	107	117	125	116	112	132
Polska	1 103	1 121	1 136	1 175	1 224	1 276	147	154	169	165	145	165

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 3 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD, województwa podkarpackiego i kraju – wzrost procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r.

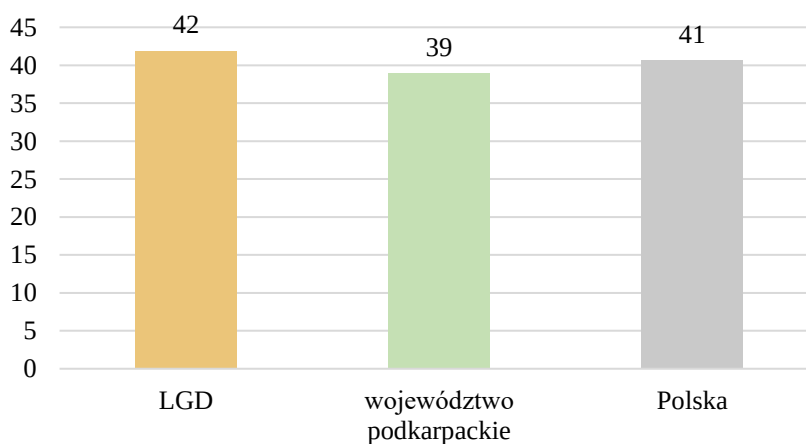

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

O przedsiębiorczości na ogół mówi się w kontekście gospodarczym, natomiast istotna jest również przedsiębiorczość społeczna, rozumiana jako sfera aktywności obywatelskiej, która łączy działalność ekonomiczną z działalnością pożytku publicznego, przyczyniając się m.in. do integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, do tworzenia miejsc pracy oraz rozwoju lokalnego. W powiecie lubaczowskim jest zarejestrowanych 6 przedsiębiorstw społecznych.

Ludzie przedsiębiorczy to ludzie aktywni zawodowo i/lub społecznie. Istotna w tym zakresie jest analiza kapitału społecznego. Jednym z głównych mierników kapitału społecznego jest wskaźnik *liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców* (wykres 4).

Wykres 4 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa podkarpackiego i kraju w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Według danych GUS wewnątrz obszaru najwyższą wartość wskaźnika w 2021 r. osiągnęła Gmina Cieszanów – 56, a więc znacznie wyższą od średniej dla województwa podkarpackiego oraz Polski. Najmniejszą liczbę organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2021 r. osiągnęła Gmina Wielkie Oczy (27).

5.1.5. Rynek pracy

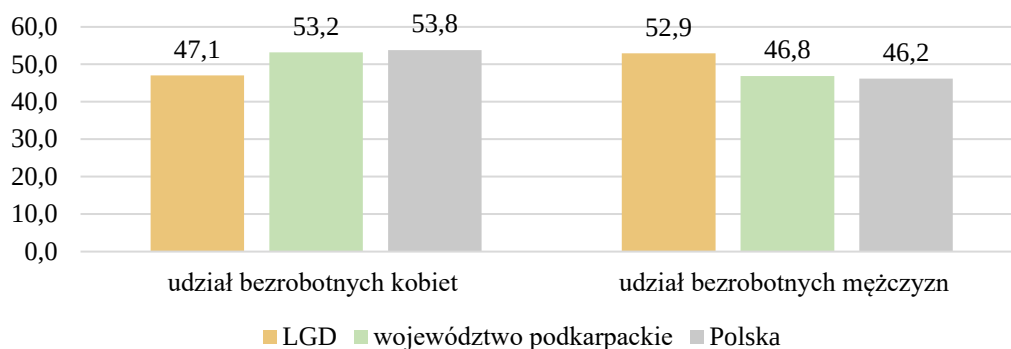
Sytuację panującą na rynku pracy odzwierciedlają wskaźniki dotyczące zatrudnienia oraz bezrobocia. Najistotniejszymi z tych wskaźników są: *udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym* oraz *udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem* (tabela 8). Na wykresie 5 przedstawiono procentowy udział bezrobotnych ze względu na płeć na obszarze LGD, w województwie i kraju.

Tabela 8 Wskaźniki bezrobocia w gminach z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)						Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem (%)					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Cieszanów	8,2	7,4	6,4	6,1	7,6	6,7	57,4	54,0	53,1	46,0	50,5	55,0
Gmina Horyniec-Zdrój	8,2	7,1	6,1	6,1	8,2	7,4	50,2	48,8	42,5	48,3	48,6	57,7
Gmina Lubaczów	9,2	7,5	6,7	6,1	7,5	6,7	48,0	47,7	44,6	45,2	47,2	51,1
Miasto Lubaczów	7,2	6,0	5,2	5,3	6,6	6,0	57,1	54,8	52,0	44,8	48,8	56,6
Gmina Narol	7,7	7,2	6,5	6,2	7,4	6,3	55,2	52,2	47,2	43,3	48,8	59,0
Gmina Oleszyce	8,6	6,8	6,9	6,2	7,4	7,1	50,8	52,0	43,1	43,1	49,5	55,3
Gmina Stary Dzików	4,8	4,0	4,0	3,4	4,1	4,1	47,3	52,4	50,0	46,0	41,6	54,0
Gmina Wielkie Oczy	10,9	7,7	6,4	6,0	7,4	6,1	55,0	55,9	52,9	47,2	52,4	58,2
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	8,1	6,8	6,1	5,8	7,1	6,4	53,2	52,1	48,0	45,1	48,7	55,6
województwo podkarpackie	8,0	6,8	6,3	5,8	6,9	6,2	60,3	60,0	56,9	55,0	55,4	60,5
Polska	5,6	4,6	4,2	3,8	4,6	4,0	56,0	55,0	52,4	49,9	49,3	56,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 5 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze LGD, w województwie podkarpackim i kraju w 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

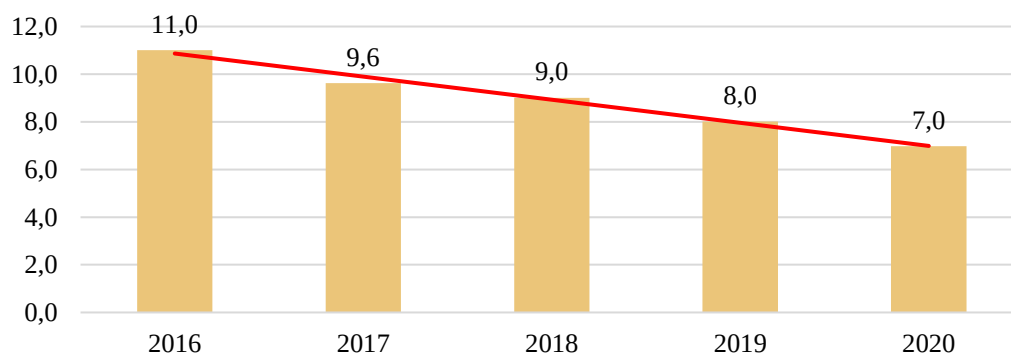
5.1.6. Opieka społeczna

Pomoc społeczna polega na działaniu zmierzającym do zaspokojenia niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin. Obowiązek wykonywania zadań pomocy społecznej z mocy ustawy spoczywa na gminie oraz na administracji rządowej. Z tego obowiązku wynika podział na zadania zlecone finansowane z budżetu centralnego i zadania własne, na które środki pochodzą z budżetu gminy.

Sytuację panującą na obszarze LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej w zakresie polityki społecznej obrazują następujące wskaźniki: *udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem oraz gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego na 10 tys. mieszkańców.*

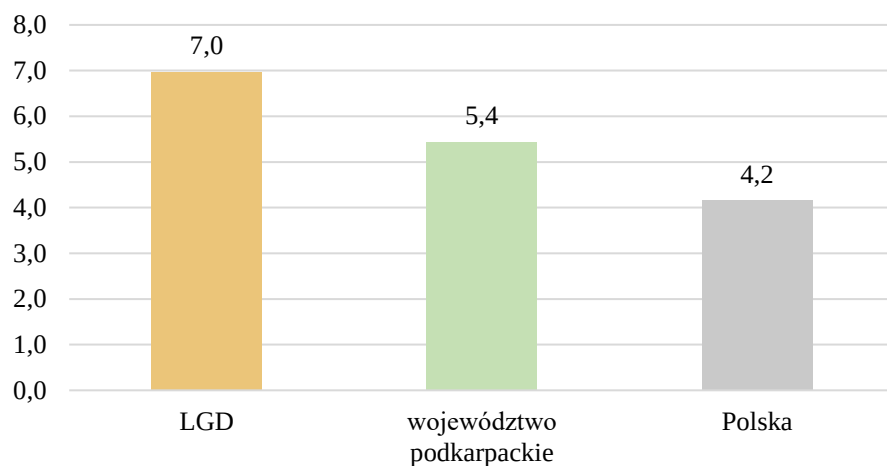
Wartość wskaźnika *udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem* przedstawiono na wykresach 6 i 7. W tabeli 9 przedstawiono wartości wskaźnika *gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców.*

Wykres 6 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 7 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa podkarpackiego i kraju w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 9 Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2020

Jednostka terytorialna	2016	2017	2018	2019	2020
Gmina Cieszanów	306	281	281	239	223
Gmina Horyniec-Zdrój	344	322	290	260	252
Gmina Lubaczów	462	464	439	379	324
Miasto Lubaczów	205	192	177	170	159
Gmina Narol	413	360	352	358	333
Gmina Oleszyce	361	296	298	261	263
Gmina Stary Dzików	245	218	213	198	180
Gmina Wielkie Oczy	274	288	309	283	259
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	328	304	294	269	248
województwo podkarpackie	307	284	264	243	224
Polska	268	249	233	215	200

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

5.1.7. Potencjał turystyczny

Obszar LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej charakteryzuje się mocno ugruntowaną lokalną tożsamością mieszkańców. Wynika to ze wspólnych wydarzeń historycznych, które

są nadal upamiętniane i rozpowszechnianie poprzez liczne działania społeczności związane z kultywowaniem lokalnych obrzędów, upowszechnianiem folkloru regionalnego oraz organizacją cyklicznych imprez i wydarzeń. Na terenie każdej z gmin należących do LGD znajdują się liczne zabytki, w tym jeden obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, a także miejsca pamięci chętnie odwiedzane przez turystów.

Istotna z punktu widzenia turystyki jest baza noclegowa – w tabeli 10 zostały zaprezentowane dane dotyczące obiektów turystycznych znajdujących się na terenie każdej z gmin, według danych GUS.

Tabela 10 Turystyczne obiekty noclegowe w gminach z obszaru LGD oraz średnia obszaru LGD w latach 2016–2021

Jednostka terytorialna	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gmina Cieszanów	4	4	3	4	3	4
Gmina Horyniec-Zdrój	7	5	6	6	6	6
Gmina Lubaczów	5	2	2	2	1	1
Miasto Lubaczów	2	1	1	1	1	1
Gmina Narol	2	2	2	2	2	2
Gmina Oleszyce	2	2	2	2	2	2
Gmina Stary Dzików	0	0	0	0	0	0
Gmina Wielkie Oczy	0	0	0	0	0	0
LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	22	16	16	17	15	16

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

5.1.8. Grupy defaworyzowane

W LSR została wskazana grupa defaworyzowana tzn. osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, do których w LSR skierowane są działania związane z kształtowaniem i promocją postaw przedsiębiorczych, działania aktywizujące zawodowo, zwiększające ich szanse na znalezienie zatrudnienia.

Na podstawie diagnozy oraz konsultacji społecznych jako grupę defaworyzowaną wskazano kobiety, które mają utrudniony dostęp do rynku pracy, ponieważ bardzo często na obszarach wiejskich oferty pracy kierowane są głównie do mężczyzn. Z danych GUS wynika, iż udział kobiet w grupie osób zarejestrowanych jako bezrobotne jest niższy niż udział mężczyzn, jednak w wyniku konsultacji społecznych zdecydowano, iż to do nich przede

wszystkim kierowane powinno być wsparcie w ramach umożliwienia dostępu do rynku pracy. Część kobiet nie podejmuje pracy z racji zachowania tradycyjnego modelu rodziny, w którym osobą utrzymującą rodzinę jest mężczyzna, a kobieta zajmuje się domem i wychowaniem dzieci. Jednak w większości przypadków taka sytuacja wymuszona jest małą szansą na zatrudnienie w wyniku braku instytucjonalnej opieki oraz trudu pogodzenia pracy poza miejscem zamieszkania z opieką nad dziećmi. Ponadto wśród kobiet występuje również ukryte bezrobocie wynikające z faktu, iż niepracujące kobiety niechętnie się rejestrują jako bezrobotne, co związane jest z tradycjami i mentalnością społeczeństwa. Stworzenie warunków do zakładania własnych działalności miało umożliwić im pogodzenie życia rodzinnego z zawodowym.

Wybór jednej grypy defaworyzowanej pozwolił na koncentrację działań na problemach konkretnych osób, a tym samym na dobranie odpowiednich narzędzi na wsparcie tej grupy.

5.2. Główne założenia Lokalnej Strategii Rozwoju

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) Lokalnej Grupy Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej została przyjęta Uchwałą nr XXII/1/2016 Walnego Zebrania Członków LGD z dnia 26 stycznia 2016 r. Od momentu przyjęcia dokument był kilka razy aktualizowany, wszystkie aktualizacje znajdują się na stronie LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej. Aktualizacja LSR była podyktowana potrzebą dostosowania dokumentu do zmieniających się przepisów oraz wymogów i potrzeb lokalnej społeczności, zastosowania zaleceń wynikających z monitoringu LSR bądź wykorzystania zaoszczędzonych środków finansowych i przeniesienia ich między przedsięwzięciami. Wszystkie zmiany wprowadzane były z udziałem mieszkańców podczas przeprowadzanych konsultacji społecznych.

5.2.1. Cele strategii i ich realizacja

Na podstawie spotkań i rozmów z mieszkańcami, a także przeprowadzonej Diagnozy, została wykonana analiza SWOT, która w kolejnym etapie pozwoliła na określenie największych problemów obszaru, do których zaliczono:

- niekorzystną sytuację demograficzną;
- niski poziom przedsiębiorczości i niedostatek miejsc pracy;
- niewystarczającą aktywność społeczną mieszkańców;
- niedostatecznie wykorzystywany potencjał zasobów lokalnych;

- niewystarczająco rozwiniętą infrastrukturę turystyczną i okołoturystyczną regionu.

W kolejnym etapie, opierając się o analizy i konsultacje, został sformułowany ***Cel ogólny 1 Aktywny i zdrowy styl życia przedsiębiorczych mieszkańców***. Cel ten został podzielony na dwa cele szczegółowe: ***Cel szczegółowy 1.1. Zbudowanie atrakcyjnego produktu turystycznego obszaru LGD*** oraz ***Cel szczegółowy 1.2. Wsparcie przedsiębiorczości społecznej i gospodarczej mieszkańców***.

Cele określone do realizacji w LSR zostały ukierunkowane na pobudzenie aktywności gospodarczej i społecznej mieszkańców poprzez wzmocnienie rozpoznawalności regionu oraz jego atrakcyjności turystycznej.

W ramach celu szczegółowego 1.1 założono podejmowanie działań w zakresie turystycznego rozwoju regionu. Zaplanowane przedsięwzięcia były skoncentrowane na wykorzystaniu dziedzictwa lokalnego w kierunku wykreowania produktu turystycznego, a tym samym na pobudzeniu przedsiębiorczości mieszkańców, a szczególnie kobiet, które zostały określone jako grupa defaworyzowana w LSR. Działania zakładały m.in.: rozwój infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej w regionie, promocję obszaru poprzez realizację projektów współpracy krajowych i międzynarodowych, organizację wydarzeń promujących region, a także podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej.

Cel szczegółowy 1.2 zakładał pobudzenie aktywności społecznej mieszkańców oraz ich integrację i wzmocnienie przywiązania do miejsca zamieszkania. Działania podejmowane w ramach ww. celu skierowane były na wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych, wspieranie mieszkańców w pozyskiwaniu środków zewnętrznych poprzez organizację spotkań informacyjnych, a także organizację szkoleń aktywizujących.

Wymagania w zakresie przygotowywania Lokalnych Strategii Rozwoju w okresie 2014–2020 przewidywały, iż co najmniej połowę środków dokumentu strategicznego należy przeznaczyć na działania związane z tworzeniem miejsc pracy. W konsekwencji cel szczegółowy 1.1 w całości skupiony był na operacjach związanych z tworzeniem i rozwojem firm, choć jednocześnie nie wszystkie spośród 6 przedsięwzięć miały zmierzać do tworzenia miejsc pracy. Istotnym aspektem było także pobudzanie postaw przedsiębiorczych czy budowanie współpracy między podmiotami będącymi częścią sektora gospodarczego. Natomiast cel szczegółowy 1.2, dotyczący wsparcia aktywności społecznej, dążył do zwiększenia aktywności mieszkańców, budowania więzi i współpracy, wzmacniania

organizacji pozarządowych oraz promocji i kultywowania lokalnego dziedzictwa kulturowego. Zaplanowano w konsekwencji organizację wydarzeń aktywizujących mieszkańców, wsparcie inicjatyw oddolnych i przedsięwzięcia przyczyniające się do wzrostu zainteresowania tradycjami i kulturą obszaru LGD.

Analizując kwestię dobranych celów strategii w kontekście przytaczanych wcześniej danych dotyczących sytuacji społeczno-ekonomicznej gmin, należy uznać dobór celów za trafny. Przedsięwzięcia realizowane w ramach LSR kierowane były do mikro i małych przedsiębiorców, osób z grupy defaworyzowanej (bezrobotnych) oraz do wszystkich mieszkańców LGD – były zgodne z obranym celem ogólnym oraz celami szczegółowymi LSR. Istnieje spójność problemów i zagrożeń zarysowywanych w LSR z jej celami, zwłaszcza w zakresie istotnego nacisku na rozwój przedsiębiorczości, pomoc grupie defaworyzowanej oraz wykorzystanie potencjału naturalnego i kulturowego obszaru LGD.

Określenie celów ogólnych i szczegółowych należy uznać za trafne. Niewątpliwie dawały one nadzieję na likwidowanie przyczyn negatywnych zjawisk, jakie zostały wskazane w LSR. Zwraca uwagę duża liczba przedsięwzięć nakierowanych na rozwój przedsiębiorczości, ale jednocześnie operacji ukierunkowanych na osiągnięcie rezultatów miękkich. Chodziło w nich o rozwój pożądanых i aktywnych postaw, kształtowanie świadomości i integrację mieszkańców gmin obszaru.

5.3. Rzeczowy i finansowy postęp w realizacji LSR

Analiza postępu rzeczowo-finansowego pozwala ocenić efekty wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju. Ewaluacja jest możliwa dzięki danym dotyczącym osiągniętych wartości wskaźników produktu, które zostały przypisane do poszczególnych przedsięwzięć na etapie tworzenia LSR. Umiejętny dobór wskaźników zwiększa możliwość dobrej orientacji w realizowaniu celów szczegółowych.

5.3.1. Nabory przeprowadzane przez LGD

Lokalna Grupa Działania w ramach realizacji LSR w latach 2017–2022 przeprowadziła 24 nabory, których wykaz został zaprezentowany w tabeli 11. Nabory każdorazowo były odpowiednio wcześniej ogłaszane na stronie internetowej LGD. Były to nabory na m.in.: podejmowanie działalności gospodarczej przez kobiety, w branży turystycznej i okołoturystycznej, inkubator dotacji czy niekomercyjną infrastrukturę turystyczną. Wśród wszystkich przeprowadzonych naborów tylko na trzy nie złożono żadnego wniosku, a jeden nabór zakończył się niepodpisaniem żadnej umowy. Ponadto tylko w jednym naborze złożono

dwa protesty. Największym zainteresowaniem cieszył się nabór na podejmowanie działalności gospodarczej przez kobiety, na który jednorazowo wpłynęło 12 wniosków oraz na tworzenie komercyjnych produktów turystycznych, na który jednorazowo wpłynęło 11 wniosków. Analizując wszystkie nabory, największym zainteresowaniem cieszyły się nabory na podejmowanie działalności, w tym przez kobiety oraz w branży turystycznej i okołoturystycznej, na które łącznie złożono 41 wniosków, co pokazuje, iż cele szczegółowe ukierunkowane na pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców oraz rozwój turystyki regionu były odpowiedzią na potrzeby lokalnej społeczności.

Tabela 11 Zestawienie naborów przeprowadzonych przez LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej w latach 2017–2022

Data naboru	Przedsięwzięcie (K – konkurs, O – operacja własna, G – projekt grantowy)	Liczba złożonych wniosków	Liczba wybranych wniosków	Liczba podpisanych umów	Protesty złożone	Protesty/ odwołania uwzględnione
30.01.2017–27.02.2017	1.1.9. Podejmowanie działalności gospodarczej przez kobiety (K)	12	6	5	2	0
30.01.2017–27.02.2017	1.1.7. Tworzenie komercyjnych produktów turystycznych (K)	11	9	5	0	0
29.05.2017–13.06.2017	1.1.3. Inkubator Przetwórstwa (K)	0	0	0	0	0
29.05.2017–13.06.2017	1.1.8. Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej (K)	9	8	3	0	0
29.05.2017–13.06.2017	1.1.5. Niekomercyjna infrastruktura turystyczna (K)	7	7	5	0	0

19.02.2018–08.03.2018	1.1.4. Kreowanie produktu turystycznego obszaru LGD wykorzystującego dziedzictwo lokalne (G – zachowanie dziedzictwa lokalnego)	4	4	4 LGD 1 UM	0	0
19.02.2018–08.03.2018	1.1.4. Kreowanie produktu turystycznego obszaru LGD wykorzystującego dziedzictwo lokalne (G – Promowanie obszaru objętego LSR, w tym, produktów lub usług lokalnych)	4	4	4 LGD 1 UM	0	0
23.04.2018–09.05.2018	1.1.3. Inkubator Przetwórstwa (K)	0	0	0	0	0
23.04.2018–09.05.2018	1.2.5. Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych (G – wzmocnienie kapitału społecznego)	8	8	8 LGD 1 UM	0	0
Informacja zamieszczona na stronie 26.03.2018	1.2.3. Inkubator dotacji – udzielanie informacji i wsparcie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych (O)	LGD 1	LGD 1	1	0	0
Informacja zamieszczona na stronie 26.03.2018	1.1.6. Opracowanie koncepcji produktów i marki obszaru LGD (O)	LGD 1	LGD 1	1	0	0

Informacja zamieszczona na stronie 27.03.2018	1.2.2. Animator lokalny – aktywizacja i szkolenie grupy animatorów (O)	LGD 1	LGD 1	1	0	0
09.08.2018–23.08.2018	1.1.3. Inkubator Przetwórstwa (K)	0	0	0	0	0
18.10.2018–31.10.2018	1.1.3. Inkubator Przetwórstwa (K)	1	1	0	0	0
04.07.2019–17.07.2019	1.1.4. Kreowanie produktu turystycznego obszaru LGD wykorzystującego dziedzictwo lokalne (G – promowanie obszaru objętego LSR, w tym produktów lub usług lokalnych)	4	4	4 LGD 1 UM	0	0
16.10.2019–30.10.2019	1.1.7. Tworzenie komercyjnych produktów turystycznych (K)	7	7	2	0	0
16.10.2019–30.10.2019	1.1.5. Niekomercyjna infrastruktura turystyczna (K)	4	4	4	0	0

11.08.2020–24.08.2020	1.1.8. Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej (K)	8	7	7	0	0
11.08.2020–24.08.2020	1.1.7. Tworzenie komercyjnych produktów turystycznych (K)	5	5	5	0	0
Informacja zamieszczona na stronie 04.02.2021	1.2.3. Inkubator dotacji – udzielanie informacji i wsparcie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych (O)	LGD 1	LGD 1	1	0	0
16.02.2021–1.03.2021	1.1.5. Niekomercyjna infrastruktura turystyczna (K)	3	3	2	0	0
08.12.2021–22.12.2021	1.1.5. Niekomercyjna infrastruktura turystyczna (K)	8	7	5	0	0
08.12.2021–22.12.2021	1.1.8. Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej (K)	8	8	6	0	0

31.03.2022–13.04.2022	1.1.8. Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej (K)	4	4	W trakcie weryfikacji w UM	0	0
-----------------------	---	---	---	----------------------------	---	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

5.3.2. Rzeczowy postęp realizacji LSR

Kolejnym etapem ewaluacji jest analiza realizacji założonych celów, które mierzone są za pomocą wskaźników. Na etapie tworzenia LSR określono wskaźniki oraz ich wartości docelowe. Rzeczowy postęp realizacji LSR został ujęty w tabeli 12.

Zakładane do realizacji cele LSR były odpowiedzią na zdiagnozowane problemy oraz potrzeby lokalnej społeczności. Realizacja przedsięwzięć w ramach ww. celów miała głównie wpływać na pobudzenie przedsiębiorczości oraz aktywności społecznej mieszkańców terenów objętych LSR przy wykorzystaniu potencjału turystycznego obszaru. Biorąc pod uwagę wysoki stopień realizacji wskaźników rezultatu i produktu można stwierdzić, iż działania przewidziane do realizacji były odpowiednie oraz zostały dostosowane do potrzeb mieszkańców.

Dla przedsięwzięć zaplanowanych w ramach realizacji celu szczegółowego 1.1 wyznaczono piętnaście wskaźników rezultatu oraz osiem wskaźników produktu. Analizując wskaźniki dla celu szczegółowego 1.1 można zauważyć, że tylko jeden z nich nie został zrealizowany i był to wskaźnik rezultatu dotyczący liczby uczestników wydarzeń zorganizowanych w ramach realizacji przedsięwzięcia mającego na celu zwiększenie atrakcyjności obszaru LGD i jego promocję. Realizacja pozostałych wskaźników dla ww. celu przebiegała bardzo dobrze, kilka z nich zostało zrealizowanych częściowo, osiągając poziom od 45% do 87%. Jednak większość została zrealizowana w 100% bądź znacznie przekroczyła przyjęty stan docelowy, m.in. wskaźnik rezultatu *liczba operacji mających pozytywny wpływ na ochronę środowiska i/lub łagodzenie zmian klimatu*, który jest miernikiem przedsięwzięcia 1.1.5. *Niekomercyjna infrastruktura turystyczna* osiągnął realizację na poziomie 500%. W przypadku wskaźników produktu, największy poziom realizacji (U i P) został osiągnięty dla wskaźnika *liczba wydarzeń*, przypisanego do przedsięwzięcia 1.1.4. *Kreowanie produktu turystycznego obszaru LGD wykorzystującego dziedzictwo lokalne*. Dodatkowo w trakcie realizacji LSR zrezygnowano z przedsięwzięcia 1.1.3 *Inkubator przetwórstwa* z powodu małego zainteresowania lokalnej społeczności ww. przedsięwzięciem.

W celu szczegółowym 1.2 określono sześć wskaźników rezultatu oraz pięć wskaźników produktu przypisanych do realizowanych przedsięwzięć. Podobnie jak w celu szczegółowym 1.1, nie został zrealizowany jeden wskaźnik rezultatu, dotyczący liczby operacji mających wpływ na ochronę środowiska i/lub łagodzenie zmian klimatu, który był miernikiem dla przedsięwzięcia 1.2.5. *Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych*. Realizacja pozostałych wskaźników przebiegała bez problemu. Określony stan docelowy w przypadku

niektórych wskaźników jest w trakcie realizacji, natomiast większość wskaźników została zrealizowana w 100% bądź znacznie przekroczyła zakładane rezultaty. Wskaźnik rezultatu *liczba uczestników wydarzeń*, przypisany do przedsięwzięcia 1.2.1. *Kreowanie dodatkowych przychodów na bazie produktów lokalnych*, osiągnął stopień realizacji na poziomie 327,50%. Natomiast realizacja (U i P) wskaźnika produktu *liczba wydarzeń*, przypisanego do przedsięwzięcia 1.2.5. *Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych*, osiągnęła poziom odpowiednio 100% i 200%.

Tabela 12 Realizacja planu rzeczowego wynikającego z LSR

Cel ogólny	Cel szczegółowy	Wskaźniki rezultatu	Jednostka miary	Stan początkowy	Stan docelowy	Realizacja (%)	Przedsięwzięcie	Wskaźniki produktu	Jednostka miary	Stan docelowy	Realizacja (%)	
											U	P
Aktywny i zdrowy styl życia przedsiębiorczych mieszkańców	1.1. Zbudowanie atrakcyjnego produktu turystycznego obszaru LGD	Liczba uczestników wydarzeń	szt.	0	200	0,00	1.1.1 Zwiększenie atrakcyjności obszaru LGD i jego promocja	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym współpracy międzynarodowej	szt.	1	100	0
		Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych	szt.	0	54	137,04	1.1.2 Dobre praktyki w zakresie turystycznego rozwoju obszaru	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	szt.	3	100	100
		Liczba uczestników wydarzeń	szt.	0	9200	87,07	1.1.4 Kreowanie produktu turystycznego obszaru LGD wykorzystującego dziedzictwo lokalne	Liczba wydarzeń	szt.	15	113,33	113,33
		Liczba osób, które skorzystały z nowo powstałej z infrastruktury turystycznej	szt.	0	25500	54,90	1.1.5 Niekomercyjna infrastruktura turystyczna	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej	szt.	15	73,33	53,33
		Liczba operacji mających pozytywny wpływ na ochronę środowiska i/lub łagodzenie zmian klimatu	szt.	0	1	500,00						
		Liczba uczestników wydarzeń	szt.	0	600	105,00	1.1.6 Opracowanie i/lub wdrażanie koncepcji produktów i marki obszaru LGD	Liczba wydarzeń	szt.	3	100	100
		Liczba utworzonych miejsc pracy	szt.	0	15	60,00	1.1.7 Tworzenie komercyjnych produktów turystycznych	Liczba operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa	szt.	12	100	58,33
		Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	0	4	125						
		Liczba operacji mających pozytywny wpływ na ochronę środowiska i/lub łagodzenie zmian klimatu	szt.	0	6	116,67						
		Liczba utworzonych miejsc pracy	szt.	0	20	50,00	1.1.8 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	szt.	20	50	45
		Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	0	2	450,00						

		Liczba operacji mających pozytywny wpływ na ochronę środowiska i/lub łagodzenie zmian klimatu	szt.	0	3	200,00							
		Liczba utworzonych miejsc pracy	szt.	0	5	100							
		Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	szt.	0	1	500							
		Liczba operacji mających pozytywny wpływ na ochronę środowiska i/lub łagodzenie zmian klimatu	szt.	0	2	150							
	1.2 Wsparcie przedsiębiorczości społecznej i gospodarczej mieszkańców	Liczba uczestników wydarzeń	szt.	0	400	327,50	1.1.9 Podejmowanie działalności gospodarczej przez kobiety	Liczba operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa przez kobiety	szt.	5	100	100	
		Liczba uczestników wydarzeń	szt.	0	500	102,00	1.2.1 Kreowanie dodatkowych przychodów na bazie produktów lokalnych	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	szt.	1	100	100	
		Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych	szt.	0	180	219,44	1.2.2 Animator lokalny – aktywizacja i szkolenie grupy animatorów	Liczba wydarzeń aktywizujących	szt.	5	100	100	
		Liczba uczestników wydarzeń	szt.	0	4000	183,25	1.2.3 Inkubator dotacji – udzielanie informacji i wsparcie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych	Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	szt.	12	100	100	
		Liczba uczestników wydarzeń	szt.	0	5000	48,80	1.2.4 Wydarzenia podsumowujące i nagradzające najaktywniejszych mieszkańców	Liczba wydarzeń	szt.	8	87,50	87,50	
		Liczba operacji mających pozytywny wpływ na ochronę środowiska i/lub łagodzenie zmian klimatu	szt.	0	5	0	1.2.5 Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	Liczba wydarzeń	szt.	8	100	200	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

5.3.3. Finansowy postęp realizacji LSR

W ramach prowadzonego badania, analizie należy również poddać postęp finansowy, który szczegółowo został przedstawiony w tabeli 13.

Realizacja finansowa LSR przebiega zgodnie z założeniami. Środki były wydatkowane sukcesywnie, a oszczędności były przeznaczane na inne cele, zgodnie z procedurami. W przypadku większości przedsięwzięć przyznano i wypłacono już całość albo zdecydowaną większość środków. Podobnie jak w przypadku realizacji rzeczowej, wysoki stopień wydatkowania środków w ramach realizacji założeń LSR świadczy o odpowiednim doborze celów i działań do problemów i potencjałów obszaru.

W zakresie celu szczegółowego 1.1 *Zbudowanie atrakcyjnego produktu turystycznego obszaru LGD* realizacja budżetu jest na poziomie 49,80%. Natomiast biorąc pod uwagę przedsięwzięcia w ramach ww. celu, to realizacja budżetu w zakresie przyznanej pomocy dla pięciu z nich jest na poziomie 100%, dla pozostałych trzech wynosi od 45,21% do 73,35%. Realizacja budżetu w zakresie pomocy wypłaconej jest: dla trzech przedsięwzięć na poziomie 100%, dla czterech wynosi od 40,77% do 99,21%, zaś dla jednego przedsięwzięcia nie zostały jeszcze wypłacone żadne środki.

W zakresie celu szczegółowego 1.2 *Wsparcie przedsiębiorczości społecznej i gospodarczej mieszkańców* realizacja budżetu jest na poziomie 97,03%. Analizując realizację budżetu pod kątem zaplanowanych przedsięwzięć, dla trzech z nich jest na poziomie 100% pomocy przyznanej, a dla dwóch na poziomie od 92,89% do 98,72%. Biorąc pod uwagę pomoc wypłaconą w ramach zakładanych przedsięwzięć, to realizacja budżetu dla dwóch z nich jest na poziomie 100%, a dla pozostałych trzech wynosi od 85,50% do 98,72%.

Tabela 13 Finansowy postęp realizacji LSR

Nazwa	Cele ogólne			Nazwa	Cele szczegółowe			Nazwa	Program/ fundusz	Przedsięwzięcia			
	Budżet w LSR (EUR)	Realizacja budżetu (EUR)	Realizacja budżetu (%)		Budżet w LRS (EUR)	Realizacja budżetu (EUR)	Realizacja budżetu (%)			Pomoc przyznana		Pomoc wypłacona	
Aktywny i zdrowy styl życia przedsiębiorczych mieszkańców	2414375,00	1273669,33	52,75	1.1 Zbudowanie atrakcyjnego produktu turystycznego obszaru LGD	2263224,48	1127000,43	49,80	1.1.1 Zwiększenie atrakcyjności obszaru LGD i jego promocja	PROW	24375,00	100	0	0
								1.1.2 Dobre praktyki w zakresie turystycznego rozwoju obszaru	PROW	3750,00	100	3750,25	99,21
								1.1.4 Kreowanie produktu turystycznego obszaru LGD wykorzystującego dziedzictwo lokalne	PROW	91062,31	100	91062,29	100
								1.1.5 Niekomercyjna infrastruktura turystyczna	PROW	617276,46	62,65	454984,33	46,18
								1.1.6 Opracowanie i/lub wdrażanie koncepcji produktów i marki obszaru LGD	PROW	10323,01	100	13023,01	100
								1.1.7 Tworzenie komercyjnych produktów turystycznych	PROW	502774,05	73,35	309049,49	45,09
								1.1.8 Podejmowanie działalności gospodarczej w branży turystycznej i okołoturystycznej	PROW	156534,46	45,21	141162,03	40,77
								1.1.9 Podejmowanie działalności gospodarczej przez kobiety	PROW	116669,03	100	116669,03	100
				1.2 Wsparcie przedsiębiorczości społecznej i gospodarczej mieszkańców	151150,52	146668,90	97,03	1.2.1 Kreowanie dodatkowych przychodów na bazie produktów lokalnych	PROW	58000,00	98,72	58000,00	98,72
								1.2.2 Animator lokalny – aktywizacja i szkolenie grupy animatorów	PROW	10474,21	100	10474,21	100
								1.2.3 Inkubator dotacji – udzielanie informacji i wsparcie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych	PROW	22215,93	92,89	22215,93	92,89
								1.2.4 Wydarzenie podsumowujące i nagradzające najaktywniejszych mieszkańców	PROW	14000,00	100	11969,90	85,50
								1.2.5 Wzmocnienie potencjału organizacji pozarządowych	PROW	44008,86	100	44008,86	100
								Razem		1671493,32	X	1273669,33	X
								W tym PROW 2014-2020		1671493,32		1273669,33	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

5.4. Projekty współpracy

W ramach działalności LGD zostały również zrealizowane dwa projekty współpracy: *Tradycyjne – Lokalne – Naturalne produkty Ziemi Lubaczowskiej i obszaru C.K. Podkarpacie* (TLNpZLioCKP) oraz *Razem wspieramy Obszary Wiejskie* (RWOW).

Pierwszy z projektów był realizowany w ramach współpracy krajowej i brały w nim udział dwie lokalne grupy działania: Rozwój Ziemi Lubaczowskiej oraz C.K. Podkarpacie (tabela 14). Realizacja projektu trwała od 1 lipca 2019 r. do 30 września 2020 r. Całkowity koszt projektu wynosił 319 000,00 zł, natomiast udział finansowy LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej wynosił 232 000,00 zł. Projekt miał na celu wykorzystanie lokalnych i regionalnych produktów do rozwoju gospodarczego poprzez ich promocję. W ramach projektu zostały zorganizowane wydarzenia oraz powstała strona internetowa zawierająca e-galerię, gdzie lokalni artyści promują swoje prace. Ponadto na stronie umieszczane są informacje o lokalnych produktach. Powyższe działania przyczyniają się do zwiększenia ruchu turystycznego. Projekt wpływa pozytywnie na rozwój gospodarczy regionu, a tym samym wpisuje się w założenia LSR

Drugi z projektów był realizowany w ramach współpracy międzynarodowej (tabela 15). Partnerem zagranicznym uczestniczącym w projekcie była Słowacja. Projekt był realizowany od 28 października 2021 r. do 30 października 2022 r. Całkowity koszt projektu wynosił 242 317,00 zł, natomiast udział finansowy LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej wynosił 97 500,00 zł. Cel tego projektu, podobnie jak poprzedniego, zakładał promocję regionalnych produktów w Polsce i poza granicami kraju, co przełożyło się na rozwój gospodarczy regionu oraz na pobudzenie przedsiębiorczości mieszkańców. Dodatkowo projekt pozwolił na poznanie zasobów Słowacji oraz na wymianę doświadczeń.

Tabela 14 Projekt współpracy nr 1 – krajowy

Tytuł projektu (<i>akronim projektu współpracy</i>)				
Tradycyjne – Lokalne – Naturalne produkty Ziemi Lubaczowskiej i obszaru C.K. Podkarpacie (TLNpZLioCKP)				
Informacje o projekcie				
Data rozpoczęcia:	01.07.2019	Data zakończenia, jeśli została zakończona, lub aktualny etap:	30.09.2020	
Charakter projektu:	☒ krajowy	☐ międzynarodowy		
Czas trwania (planowanych) działań w miesiącach:	15	Całkowity budżet projektu (w zł):	319 000,00 zł	
		Udział finansowy LGD w którym prowadzona jest ewaluacja (w zł):	232 000,00 zł	
Kraje zaangażowane (dotyczy współpracy międzynarodowej)	–	Liczba partnerów (w podziale na krajowych i zagranicznych)	Krajowych:	2
			Zagranicznych:	0
Czy LGD, w którym prowadzona jest ewaluacja był partnerem wiodącym w tym projekcie współpracy?	☒ tak	☐ nie		
Opis projektu				
Zakres projektu		Aktywny i zdrowy styl życia przedsiębiorczych mieszkańców poprzez organizację wydarzeń i działań promujących tradycyjne, lokalne i regionalne produkty jako potencjalne zasoby do rozwoju gospodarczego obszaru LGD oraz kreowanie lokalnej marki produktów i usług regionów.		
Proszę opisać korzyści dla: wzmocnienia kapitału społecznego, zachowania dziedzictwa lokalnego/rozwoju	Dla uczestników projektu	Zarówno organizacja wydarzeń promocyjnych jak również wydanie publikacji oraz e-galeria będą promować m.in.: lokalne i regionalne wyroby, lokalnych twórców, artystów oraz możliwość aktywnego spędzania czasu na Ziemi Lubaczowskiej. Poprzez utworzenie e-galerii został zbudowany atrakcyjny produkt turystyczny obszaru, który go promuje. E-galeria umożliwia artystom, rzeźbiarzom, malarzom z obszaru promocję swojego dorobku artystycznego. W e-galerii znajdują się również informacje o produktach lokalnych i źródłach ich pochodzenia. Realizacja projektu współpracy umożliwia mieszkańcom obszaru LGD – lokalnym twórcom i producentom, rozwijanie swojego potencjału		

lokalnego/turystyki		gospodarczego do osiągnięcia dodatkowych przychodów. Na terenie LGD istnieje szansa powiązania produktów tradycyjnych z ruchem turystycznym oraz zapotrzebowaniem lokalnej społeczności. W związku z powyższym projekt współpracy jest działaniem przyczyniającym się do identyfikacji lokalnych produktów i zasobów oraz ich promocji za pomocą różnorodnych działań.
	Dla osób poza projektem	Realizacja projektu współpracy ma na celu również aktywizację społeczeństwa obszarów LGD poprzez czynny udział społeczności lokalnej w inicjatywach organizowanych w zakresie projektu. Pozwoli to na integrację międzypokoleniową jak również większe zaangażowanie się społeczności w lokalne sprawy. Wesprze przedsiębiorczość społeczną i gospodarczą mieszkańców poprzez utworzenie e-galerii, która będzie stanowiła innowacyjne narzędzie do prezentacji i promocji produktów lokalnych oraz źródeł ich pochodzenia, a także będzie promować lokalne produkty jako potencjalne zasoby do rozwoju gospodarczego LGD. W ramach projektu została wydana publikacja, której dystrybucja była prowadzona za pomocą różnorodnych źródeł przekazu, co zapewniło promocję obszaru LGD, produktów i usług na bardzo szeroką skalę. W celu promocji obszaru objętego LSR, w tym produktów i usług lokalnych, utworzono e-galerię, która jest dedykowana projektowi współpracy oraz umożliwia artystom, rzeźbiarzom i malarzom z terenu LGD, promocję swojego dorobku artystycznego. E-galeria stanowi innowacyjne narzędzie do prezentacji i promocji produktów lokalnych oraz źródeł ich pochodzenia. Jest zarówno miejscem promocji produktów lokalnych i ich twórców, ale także miejscem wymiany informacji i doświadczeń.
Proszę opisać, jakie projekt wykorzystuje zasoby przyrodnicze, historyczne, produktów lokalnych, kulturowych, turystycznych, inne	Przyrodnicze	☐
	Historyczne	☐
	Produkty lokalne	☒
	Kulturowe	☒
	Turystyczne	☒
	Inne, jakie?	☐

Czy projekt dotyczył (angażował) grup/y defaworyzowanych/ej (wymienić jakie)	nie	
Proszę opisać innowacyjność projektu (jeśli dotyczy)	Utworzenie ogólnodostępnego, innowacyjnego systemu popularyzacji produktów i usług lokalnych, mogących stanowić główne bądź dodatkowe źródło dochodu dla mieszkańców partnerskich LGD (utworzenie e-galerii). E-galeria umożliwi artystom, rzeźbiarzom oraz malarzom z terenu LGD promocję swojego dorobku artystycznego. Utworzenie e-galerii obejmuje głównie dwa działy: produkty lokalne i źródła ich pochodzenia, czyli ich wytwórców (rzeźbiarzy, malarzy). W e-galerii jest możliwość utworzenia dostępu do indywidualnego konta artysty. E-galeria będzie zarówno miejscem promocji produktów lokalnych i ich twórców, ale także miejscem wymiany informacji i doświadczeń. Została utworzona jedna e-galeria dla partnerskich LGD, która ukazuje zarówno wspólne jak i odmienne cechy dorobku artystycznego partnerskich regionów. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom mieszkańców, została wykonana wersja dla osób niedowidzących i wersja anglojęzyczna.	
Proszę opisać trwałość efektów projekt	Utworzenie e-galerii, wydanie publikacji. Realizacja projektu współpracy umożliwia mieszkańcom obszaru LGD – lokalnym twórcom i producentom, rozwijanie swojego potencjału gospodarczego do osiągnięcia dodatkowych przychodów. Wydana publikacja wpływa na zachowanie i odtworzenie dziedzictwa kulturowego i historycznego, ułatwia dostęp do informacji na temat tradycyjnych lokalnych produktów z wieloletnią recepturą, która pozwala zachować ich oryginalność składu i sposobu przygotowania tradycyjnych potraw, z wykorzystaniem produktów lokalnych i ziół. Zachęca do stosowania w praktyce dawnych sposobów przyrządzania potraw, które na nowo goszczą na stołach mieszkańców LGD, a także są dostępne dla turystów. Publikacja zawiera opis i receptury produktów lokalnych, propagując lokalne produkty i zdrową ekologiczną żywność. E-galeria jest narzędziem prezentacji i promocji produktów lokalnych i ich wytwórców.	
Osiągnięte wskaźniki	Nazwa wskaźnika	Liczba
	Liczba zorganizowanych imprez	7
	Liczba wydanych publikacji	3 000
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	1
	Liczba inicjatyw propagujących zasoby LGD	2
	Liczba wydarzeń promocyjnych	2

Inne uwagi dotyczące projektu	–
-------------------------------	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

Tabela 15 Projekt współpracy nr 2 – międzynarodowy

Tytuł projektu (akronim projektu współpracy)				
Razem Wspieramy Obszary Wiejskie (RWOW)				
Informacje o projekcie				
Data rozpoczęcia:	28.10.2021	Data zakończenia, jeśli została zakończona, lub aktualny etap:	31.10.2022	
Charakter projektu:	☐ krajowy	☒ międzynarodowy		
Czas trwania (planowanych) działań w miesiącach:	12 miesięcy	Całkowity budżet projektu (w zł):	242 317,00 zł	
		Udział finansowy LGD w którym prowadzona jest ewaluacja (w zł):	97 500,00 zł	
Kraje zaangażowane (dotyczy współpracy międzynarodowej)	Słowacja	Liczba partnerów (w podziale na krajowych i zagranicznych)	Krajowych:	3
			Zagranicznych:	1
Czy LGD, w którym prowadzona jest ewaluacja był partnerem wiodącym w tym projekcie współpracy?	☒ tak	☐ nie		
Opis projektu				
Zakres projektu	W ramach projektu za pomocą różnorodnych działań promowano tradycyjne, lokalne i regionalne produkty regionu Podkarpacia i Słowacji w celu wsparcia rozwoju gospodarczego obszaru LGD oraz kreowania lokalnej marki produktów i usług regionów.			

Proszę opisać korzyści dla: wzmocnienia kapitału społecznego, zachowania dziedzictwa lokalnego/rozwoju lokalnego/turystyki	Dla uczestników projektu	Organizacja wydarzenia promowała m.in. lokalne i regionalne wyroby, artystów oraz możliwość aktywnego spędzania czasu na Ziemi Lubaczowskiej. Realizacja projektu współpracy umożliwiła lokalnym podmiotom, producentom i mieszkańcom obszaru LGD, rozwijanie swojego potencjału gospodarczego i do osiągnięcia dodatkowych przychodów na bazie produktów lokalnych, również dzięki współpracy z partnerem Słowackim. Na terenie LGD istnieje szansa powiązania produktów tradycyjnych z ruchem turystycznym oraz zapotrzebowaniem lokalnej społeczności. W związku z powyższym projekt współpracy jest działaniem przyczyniającym się do identyfikacji lokalnych produktów i zasobów z regionu Podkarpacia i Słowacji oraz ich promocji za pomocą różnorodnych działań.
	Dla osób poza projektem	Realizacja projektu współpracy pomogła wypromować regionalne tradycyjne potrawy, przedsiębiorców, rękodzielników oraz produkty lokalne, co wpłynęło na zwiększenie ruchu turystycznego, a tym samym na utworzenie nowych miejsc pracy. Produkty wytwarzane na małą skalę zyskały na popularności, miało to również wpływ na zwiększenie rejestracji działalności gospodarczych i utworzenie nowych miejsc pracy. W wyniku realizacji projektu i wspólnej promocji możliwe jest nawiązanie współpracy, która umożliwi rozpoczęcie lub zwiększenie oficjalnej sprzedaży produktów lub usług lokalnych.
Proszę opisać, jakie projekt wykorzystuje zasoby przyrodnicze, historyczne, produktów lokalnych, kulturowych, turystycznych, inne	Przyrodnicze	☐
	Historyczne	☐
	Produkty lokalne	☒
	Kulturowe	☐
	Turystyczne	☒
	Inne, jakie?	☐
Czy projekt dotyczył (angażował) grup/y defaworyzowanych/ej (wymienić jakie)	nie	
Proszę opisać innowacyjność projektu (jeśli dotyczy)	–	

Proszę opisać trwałość efektów projekt	Jako rezultat zrealizowanych działań powstała broszura promująca walory turystyczno-gospodarcze obszarów partnerskich LGD. Zostały w niej zawarte informacje o partnerskich LGD biorących udział w realizacji projektu oraz zaprezentowani zostali przedsiębiorcy z poszczególnych LGD, którzy mogą pochwalić się swoim dorobkiem oraz efektywnym rozwojem.	
Osiągnięte wskaźniki	Nazwa wskaźnika	Liczba
	Liczba wydarzeń/imprez	1
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy międzynarodowej	1
Inne uwagi dotyczące projektu	–	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

5.5. Działania poza RLKS

LGD podejmował również działania poza RLKS i realizował projekt współfinansowany ze środków Województwa Podkarpackiego (tabela 16). Głównym celem projektu był rozwój turystyki na terenie obszaru LGD poprzez opracowanie koncepcji przebiegu trasy turystycznej – szlaku kamiennych krzyży i figur przydrożnych Ziemi Lubaczowskiej oraz oznakowanie jej, a także zorganizowanie rajdu powstałym szlakiem. Wyznaczony szlak jest połączony z trasą Green Velo. Całkowity koszt projektu wynosił 15 680 zł. Projekt również przyczyniał się do realizacji założeń LRS poprzez wykorzystanie potencjału turystycznego regionu.

Tabela 16 Projekty realizowane poza RLKS

Lp.	Program/fundusz	Opis działań	Osiągnięte wskaźniki	Czy działania są kontynuowane po zakończeniu realizacji projektu/działania? W jaki sposób?	Budżet całego projektu/działania
1.	Zadanie publiczne współfinansowane ze środków Województwa Podkarpackiego	Zadanie obejmowało szereg działań: w tym: 1) opracowanie koncepcji przebiegu trasy turystycznej szlakiem kamiennych krzyży i figur przydrożnych Ziemi Lubaczowskiej, stanowiącej szlak boczny – zintegrowany z Green Velo; 2) uzgodnienia koncepcji przebiegu trasy z poszczególnymi samorządami; 3) ogłoszenie i przeprowadzenie konkursu na logotypy trasy, który wykorzystany został do jego oznakowania; 4) opracowanie koncepcji oznakowania trasy, mającej na celu określenie miejsc usytuowania oznakowania, wykonanie wzoru/ koncepcji oznakowania trasy w oparciu o wyłoniony w drodze konkursu logotyp szlaku;	Trwałe rezultaty zadania: 1) wyznaczenie rowerowego szlaku bocznego Green Velo trasą kamiennych krzyży i figur przydrożnych Ziemi Lubaczowskiej – mapa w wersji papierowej i elektronicznej; 2) powstanie koncepcji oznakowania trasy – mapa w wersji papierowej i elektronicznej; 3) określenie logotypu, który wykorzystany został do sporządzenia wizualizacji oznakowania trasy; 4) wystawa wolnostojąca, fotograficzna w plenerze – zdjęcia;	Wystawa jest eksponowana w Chutorze w Gorajcu. Jednym z ważniejszych argumentów, jaki przemawia za tą lokalizacją, jest całoroczny ruch turystyczny i możliwość prezentacji wystawy wszystkim odwiedzającym to miejsce. Dodatkowo na terenie Gminy Lubaczów wystawa stanie na stałe, tj. w Hucie Kryształowej.	15 680 zł

		5) wykonanie wolnostojącej wystawy fotograficznej w plenerze – przedstawiającej 8 najciekawszych kamiennych krzyży z terenu Ziemi Lubaczowskiej; 6) organizacja i przeprowadzenie rajdu wyznaczonym koncepcyjnie szlakiem.	5) rajd sztafetowy po wyznaczonej trasie.		
--	--	---	---	--	--

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

5.6. Działalność biura LGD

5.6.1. Ogólna organizacja pracy

Biuro LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej zlokalizowane jest w Lubaczowie. Biuro posiada warunki techniczno-lokalowe i wyposażenie umożliwiające przyjmowanie Wnioskodawców, sprawną obsługę administracyjną LGD oraz archiwizację dokumentów. Obecnie w biurze zatrudnione są dwie osoby: Kierownik Biura oraz Specjalista w Biurze LGD. Kadra jest wystarczająca, choć w trakcie naborów natłok obowiązków jest bardzo duży. Istotnego znaczenia nabiera fakt, iż pracownicy zatrudnieni są od lat i dysponują dużym doświadczeniem ułatwiającym wykonywanie zadań.

Zasady funkcjonowania Biura LGD uregulowane zostały *Regulaminem Biura LGD „Rozwój Ziemi Lubaczowskiej”*, który stanowi Załącznik do *Uchwały nr 12/2017 Zarządu Lokalnej Grupy Działania „Rozwój Ziemi Lubaczowskiej”* z dnia 14 lipca 2017 r.

Specyfika pracy biura polega na dzieleniu się obowiązkami, nie ma możliwości, by jedna osoba skupiała się tylko na swoich zadaniach. Pracownicy doskonale wiedzą jaka jest misja, cel i sens istnienia LGD. Współpraca z Radą i Zarządem LGD układa się bezproblemowo. Równie dobrze pracownicy biura oceniają współpracę z Departamentem Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego.

Przedstawiciele organów współpracę z Biurem określają jako profesjonalną. Doceniają także duże zaangażowanie i skłonność do poświęceń pracowników. Podobnie działalność Biura oceniają samorządy gminne, które podkreślają miłą i profesjonalną obsługę.

5.6.2. Szkolenia pracowników i członków organów LGD

Dla pracowników Biura, jak również dla członków organu decyzyjnego, w okresie realizacji LSR przewidziano szkolenia mające na celu podnoszenia ich wiedzy oraz kompetencji. Szkolenia z zakresu wdrażania i ewaluacji LSR, procedur związanych z wyborem projektów, a także z ich realizacją oraz zarządzaniem prowadzili wyspecjalizowani fachowcy. Zarówno pracownicy jak i członkowie organów LGD wysoko ocenili tematykę szkoleń oraz pozyskany na nich zakres wiedzy. Dodatkowo pracownicy mogą poszerzać zakres swojej wiedzy biorąc udział w szkoleniach oraz podczas spotkań organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego. W tabelach 17–18 przedstawiono wykaz szkoleń organizowanych w ramach realizacji LSR.

Tabela 17 Wykaz szkoleń dla pracowników Biura LGD organizowanych w ramach realizacji LSR

Data szkolenia	Temat szkolenia	Wykonawca szkolenia	Liczba przeszkolonych pracowników LGD
13.06.2016	Szkolenie z zakresu prawnych aspektów funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej oraz działalności jednostek sektora finansów publicznych	Paweł Walczyszyn	2
14.06.2016	Szkolenie z zakresu ochrony danych osobowych	Paweł Walczyszyn	2
21–22.09.2016	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Paweł Walczyszyn	2
10.12.2016	Przygotowanie pracowników Biura LGD do sprawnego wdrażania LSR	Paweł Walczyszyn	2
02–03.12.2016	Szkolenie z zakresu obsługi klienta	Paweł Walczyszyn	2
16.12.2016	Szkolenie z zakresu tworzenia, realizacji i zarządzania projektami	Paweł Walczyszyn	2
17.03.2016	Szkolenie z zakresu tworzenia, realizacji i zarządzania projektami	Paweł Walczyszyn	2
24–25.03.2016	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Paweł Walczyszyn	2
04.09.2017	Szkolenie z zakresu rozwoju umiejętności interpersonalnych	Paweł Walczyszyn	2
04.10.2017	Przygotowanie pracowników Biura LGD do sprawnego wdrażania LSR	Paweł Walczyszyn	2

05.10.2017	Szkolenie z zakresu ewaluacji LGD i LSR	Paweł Walczyszyn	2
06.10.2017	Szkolenie z zakresu prawnych aspektów funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej oraz działalności jednostek sektora finansów publicznych	Paweł Walczyszyn	2
21.12.2017	Szkolenie z zakresu pomocy publicznej	Marzena Cieślak	2
22.03.2018	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Marzena Cieślak	2
23.04.2019	Szkolenie z zakresu tworzenia, realizacji i zarządzania projektami	Paweł Walczyszyn	2
03.10.2019	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Marzena Cieślak	2
02–03.09.2020	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Paweł Walczyszyn	2
04–05.09.2020	Szkolenie z zakresu ochrony danych osobowych	Paweł Walczyszyn	2
09.09.2020	Szkolenie z zakresu obsługi klienta	Marzena Cieślak	2
20–21.11.2021	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Marzena Cieślak	2
22–23.11.2021	Szkolenie z zakresu ochrony danych osobowych	Marzena Cieślak	2
04.12.2021	Szkolenie z zakresu tworzenia, realizacji i zarządzania projektami	Marzena Cieślak	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

Tabela 18 Wykaz szkoleń dla członków organów LGD organizowanych w ramach realizacji LSR

Data szkolenia	Temat szkolenia	Wykonawca szkolenia	Liczba przeszkolonych członków Zarządu	Liczba przeszkolonych członków Rady
13.06.2016	Szkolenie z zakresu prawnych aspektów funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej oraz działalności jednostek sektora finansów publicznych	Paweł Walczyszyn	3	8
14.06.2016	Szkolenie z zakresu ochrony danych osobowych	Paweł Walczyszyn	3	8
21–22.09.2016	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Paweł Walczyszyn	–	8
10.12.2016	Przygotowanie członków Rady LGD do sprawnego wdrażania LSR	Paweł Walczyszyn	–	8
24–25.03.2016	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Paweł Walczyszyn	–	8
04.10.2017	Przygotowanie członków Rady LGD do sprawnego wdrażania LSR	Paweł Walczyszyn	3	7
05.10.2017	Szkolenie z zakresu ewaluacji LGD i LSR	Paweł Walczyszyn	3	7
06.10.2017	Szkolenie z zakresu prawnych aspektów funkcjonowania organizacji pozarządowych, zakładania działalności gospodarczej oraz działalności jednostek sektora finansów publicznych	Paweł Walczyszyn	3	7
22.03.2018	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Marzena Cieślak	–	7
03.10.2019	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Marzena Cieślak	–	6
02–03.09.2020 r.	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Paweł Walczyszyn	–	8

04–05.09.2020	Szkolenie z zakresu ochrony danych osobowych	Paweł Walczyszyn	–	8
20–21.11.2021	Szkolenie z zakresu procedury oceny oraz wyboru projektów w ramach PROW na lata 2014-2020	Marzena Cieślak	–	6
22–23.11.2021	Szkolenie z zakresu ochrony danych osobowych	Marzena Cieślak	–	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

5.6.3. Realizacja planu komunikacji

Wpływ na efektywne działanie LGD i zaangażowanie lokalnej społeczności w realizowanie LSR ma obustronna komunikacja pomiędzy Stowarzyszeniem a przedstawicielami lokalnej społeczności. W związku z powyższym w LSR został przedstawiony plan komunikacji dostosowany do potrzeb mieszkańców, którego celem jest zapewnienie jak najszerszego udziału społeczności lokalnej we wdrażaniu LSR. Plan komunikacji określa podstawowe cele działań komunikacyjnych, środki przekazu oraz grupy docelowe tych działań. Działania określone w planie komunikacji zapewniają partycypacyjny charakter LSR.

Wśród działań komunikacyjnych określonych w LSR znalazły się m.in.: ogłoszenia na tablicach informacyjnych w siedzibach instytucji użyteczności publicznej, artykuły na stronie internetowej LGD, spotkanie informacyjne dla potencjalnych beneficjentów (grupy docelowej) konkursu w każdej gminie LGD czy bezpłatny biuletyn LGD w wersji papierowej i elektronicznej. Do każdego działania zostały przypisane wskaźniki oraz ich wartość docelowa. Działania były dostosowane do różnych grup odbiorców oraz urozmaicone, tak aby dotrzeć do jak największego grona odbiorców.

Realizacja planu komunikacji przedstawiona w tabeli 19 pokazuje, iż zakładane działania komunikacyjne były odpowiednio dobrane oraz prowadzone w sposób efektywny, o czym świadczy wysoki stopień osiągnięcia stanu docelowego wskaźników. Wszystkie zakładane wskaźniki zostały zrealizowane, a większość z nich przekroczyła wartości docelowe.

Tabela 19 Realizacja planu komunikacji w latach 2016–2022

Działanie komunikacyjne	Nazwa wskaźnika	Docelowa wartość wskaźnika	Wartość wskaźnika osiągnięta na dzień (narastająco)						
			31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020	31.12.2021	30.06.2022
Ogłoszenia na tablicach informacyjnych w siedzibach instytucji użyteczności publicznej	Liczba instytucji, w których umieszczono ogłoszenie	72	32	40	48	56	64	72	–
Ogłoszenia na tablicach informacyjnych w sołectwach obszaru LGD	Liczba sołectw, w których umieszczono ogłoszenie	80	81	–	–	–	–	–	–
Artykuły na stronie internetowej LGD	Liczba wejść na stronę internetową z artykułem	14 347	1 509	5 218	8 035	10 046	12 361	14 883	15 395
Artykuły na profil LGD na portalu społecznościowym	Liczba osób, które zobaczyły artykuł	3 078	927	2 464	3 892	6 273	9 619	11 924	13 076
Newsletter – wysłanie informacji	Ilość osób zapisanych do newslettera, do których została wysłana informacja	2 166	250	1 851	2 212	2 654	3 089	3 535	3 610

Prezentacja informacji podczas wydarzeń na obszarze LGD	Liczba wydarzeń	8	8	—	—	—	—	—	—
Spotkanie informacyjne otwarte w każdej gminie LGD	Liczba osób, które wzięły udział w spotkaniach	80	189	—	—	—	—	—	—
Spotkanie informacyjne dla potencjalnych beneficjentów (grupy docelowej) konkursu w każdej gminie LGD	Liczba osób, które wzięły udział we wszystkich spotkaniach	1 685	164	570	895	1 173	1 415	1 693	1 807
Ulotka informacyjna dystrybuowana na obszarze LGD	Liczba osób, które wzięły udział we wszystkich spotkaniach	74 178	9 000	24 000	39 000	51 000	63 000	75 000	78 000
Bezpłatny biuletyn LGD w wersji papierowej i elektronicznej	Liczba wydanych biuletynów	600	600	—	—	—	—	—	—
Informacja i doradztwo w siedzibie LGD	Liczba udzielonych porad w ramach doradztwa	1 203	187	398	587	850	1038	1 244	1 338

Kontakt poprzez rozmowę telefoniczną	Liczba osób	371	71	381	521	640	732	814	856
Szkolenie dla potencjalnych beneficjentów	Ilość osób uczestniczących w szkoleniach	420	41	147	229	293	353	413	433
Ankieta elektroniczna rozsyłana na adresy e-mail wnioskodawców	Liczba wypełnionych i zwróconych ankiet	86	–	21	47	67	82	105	108
Materiał informacyjny w prasie obejmujący obszar LSR	Potencjalna liczba odbiorców	154 062	34 375	101 275	165 275	215 275	265 275	315 275	327 775

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

Działania LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej zostały poddane ewaluacji za pomocą badań ankietowych skierowanych do mieszkańców oraz beneficjentów. W obydwu ankietach łącznie wzięło udział 52 osoby, w tym 25 mieszkańców oraz 27 beneficjentów. Szczegółowe dane na temat wszystkich odpowiedzi udzielanych w ankietach zostały dołączone do raportu (Załącznik nr 1 i 2).

Jedno z pytań dotyczyło planu komunikacji i odnosiło się do sposobu w jaki docierały do mieszkańców informacje o działaniach LGD. Pytanie zawierało dziewięć propozycji źródła pozyskania informacji, przy których należało zaznaczyć jedną z trzech proponowanych odpowiedzi (*Tak, Trudno powiedzieć, Nie*). Najwięcej ankietowanych wskazało, iż informacje o działaniach LGD uzyskiwali na stronie LGD oraz stronach gmin (*Odwiedzałem/am stronę internetową LGD – 96%, Czytałem/am informacje o LGD na stronie gminy – 92%*). Na trzecim miejscu z wynikiem 84% znalazła się odpowiedź *Uczestniczyłem/am w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD*.

Podobne pytanie zostało zadane również beneficjentom, ale dotyczyło sposobu w jaki docierały do nich informacje o naborach wniosków prowadzonych przez LGD. Najwięcej ankietowanych wskazało, iż informację o naborach wniosków uzyskali ze strony internetowej LGD (93%) oraz podczas spotkań organizowanych przez LGD (74%).

Jednym z najistotniejszych aspektów funkcjonowania biura LGD jest doradztwo dla potencjalnych beneficjentów. Dane dotyczące działań jakie były podejmowane w tym zakresie zebrano w tabeli 20.

Doradztwo było świadczone w Biurze, ale też telefonicznie. Dużo większym zainteresowaniem cieszyło się doradztwo świadczone w Biurze, jedynie w roku 2017 więcej porad udzielono telefonicznie. Ponadto najczęściej z porad korzystały podmioty, równie często poradami były zainteresowane osoby fizyczne. Pracownicy Biura podkreślają, że widać pozytywną różnicę we wnioskach przygotowywanych przy wsparciu Biura. Beneficjenci nierzadko bywają bardzo wdzięczni za udzieloną pomoc, gdyż pozwoliło im to uniknąć błędów.

Tabela 20 Doradztwo świadczone w LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej

Liczba udzielonych porad						
Rodzaj doradztwa	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Osobiście w biurze	187	211	189	263	188	206
Telefonicznie	123	310	114	119	92	82

Łącznie	310	521	303	382	280	288
Liczba odbiorców porad						
Podmioty, którym udzielono porady	124	169	119	164	120	167
Osoby fizyczne, którym udzielono porady	99	137	61	79	112	121
Instytucje, którym udzielono porady	25	32	58	85	8	46

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez LGD

W ankiecie zadano pytanie: w jakim zakresie beneficjenci korzystali ze wsparcia ze strony LGD na etapie składania wniosku. Tutaj 96% respondentów wskazało: *Wsparcie polegające na udzieleniu informacji o możliwości uzyskania dofinansowania dla mojego projektu oraz Wsparcie w zapoznaniu się z zasadami uzyskania dofinansowania.*

Kolejne pytanie skierowane do beneficjentów dotyczyło oceny usług doradztwa świadczonych przez pracowników LGD na etapie realizacji projektu. W pytaniu zostały zawarte trzy stwierdzenia na temat zakresu oraz przydatności udzielanych porad, a także na temat przygotowania merytorycznego doradców. Z pierwszym stwierdzeniem *Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania* zgodziło się 81% ankietowanych zaznaczając odpowiedź *Zdecydowanie zgadzam się*. Z drugim stwierdzeniem *Udzielone porady były przydatne* zgodziło się 81% respondentów wybierając odpowiedź *Zdecydowanie zgadzam się*. Z ostatnim stwierdzeniem w ww. pytaniu, które brzmiało *Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie* zgodziło się 85% ankietowanych wskazując na odpowiedź *Zdecydowanie zgadzam się*.

Beneficjenci zostali również poproszeni o ocenę usług doradztwa świadczonych przez pracowników LGD na etapie rozliczenia projektu. W tym pytaniu również zawarto trzy stwierdzenia, które pozwoliły na ocenę usług doradztwa.. Z pierwszym stwierdzeniem *Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania* zgodziło się 70% ankietowanych zaznaczając odpowiedź *Zdecydowanie zgadzam się*. Z drugim stwierdzeniem *Udzielone porady były przydatne* zgodziło się 78% respondentów wybierając odpowiedź *Zdecydowanie zgadzam się*. Z ostatnim stwierdzeniem w ww. pytaniu, które brzmiało *Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie* zgodziło się 78% ankietowanych wskazując na odpowiedź *Zdecydowanie zgadzam się*.

6. Kompleksowa ocena wdrożenia LSR, w tym stopień osiągnięcia celu głównego

6.1. Stopień osiągnięcia celu głównego

Strategia była opracowywana w sposób przejrzysty i na każdym etapie tworzenia była szeroko konsultowana, co pozwoliło zachować oddolność całego procesu. W związku z tym cel główny oraz cele szczegółowe były odpowiednio dobrane do potrzeb mieszkańców oraz zdiagnozowanych problemów. Zaproponowane przedsięwzięcia wpłynęły na zmniejszenie negatywnych zjawisk na obszarze objętym LSR. Przeprowadzone działania skupiały się na aktywizacji gospodarczej i społecznej mieszkańców obszaru, rozwoju przedsiębiorczości oraz turystyki. Należy zwrócić uwagę, że dzięki działaniom LGD powstały nowe miejsca pracy. Intensyfikacji uległo również funkcjonowanie stowarzyszeń, ponadto mieszkańcy regionu chętniej zaczęli udzielać się na rzecz obszaru.

Reasumując – działania podjęte przy realizacji analizowanej LSR pozytywnie wpłynęły na cały obszar i były dobrze odbierane przez mieszkańców. Biorąc pod uwagę bieżącą sytuację ekonomiczną oraz ciągłe zmiany na rynku pracy, a co za tym idzie zmieniające się potrzeby mieszkańców, należy kontynuować działania zmierzające do wspierania przedsiębiorczości mieszkańców w oparciu o potencjał turystyczny obszaru, a także aktywizację społeczną osób w każdym wieku.

6.2. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na kapitał społeczny

W odpowiedzi na zdiagnozowany problem niskiej aktywności społecznej, na obszarze LGD zostały opracowane założenia mające na celu przeciwdziałanie temu zjawisku. Inicjatywy podejmowane w ramach realizacji LSR są ze sobą ściśle powiązane, a ich efekty wzajemnie na siebie oddziałują. Rozwój gospodarczy oraz zaspokojenie potrzeb ekonomicznych przekłada się na wzmocnienie kapitału społecznego oraz aktywizację mieszkańców.

Działania podejmowane przez LGD przyczyniły się do integracji i wzmocnienia tożsamości lokalnej, a co za tym idzie zwiększenia ilości fundacji i stowarzyszeń na terenie LGD oraz współpracy między mieszkańcami, którzy chętniej podejmują inicjatywy oddolne na rzecz regionu.

Niewątpliwie duży wpływ na integrację mieszkańców miały zarówno wydarzenia organizowane przez stowarzyszenia, które pozyskały fundusze w ramach naborów organizowanych przez LGD, a także miejsca rekreacji i wypoczynku stworzone na omawianym

obszarze. Wysokie wskaźniki realizacji podjętych działań świadczą o ich skuteczności w zakresie wzmocnienia kapitału społecznego.

Bardzo dobre opinie na temat zmian w tym zakresie mają także mieszkańcy obszaru LGD, którzy podkreślili, iż dało się w ostatnich latach zaobserwować zwiększenie zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne, poprawę relacji między mieszkańcami, rozwój ich wpływu na to, co dzieje się w gminie, a także zwiększenie się liczby mieszkańców biorących udział w warsztatach i/lub szkoleniach. Niewątpliwie warto kontynuować operacje w tym zakresie. Pomocne będą na pewno kolejne przedsięwzięcia służące integracji społecznej i wzmacnianiu poczucia jedności i tożsamości, wspieraniu lokalnych liderów i działaczy w organizacjach pozarządowych.

6.3. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na przedsiębiorczość

Jak wynikało z przeprowadzonej diagnozy, istotnym problemem obszaru LGD była niska przedsiębiorczość mieszkańców. W związku z powyższym w LSR zostały zaplanowane działania mające na celu wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy. Mieszkańcy byli zainteresowani realizowaniem operacji w ww. obszarze. Przyczyniło się to zarówno do powstania nowych działalności oraz rozwoju i rozszerzenia usług już istniejących, co wygenerowało powstanie miejsc pracy. Zainteresowaniem cieszyły się przedsięwzięcia związane z turystyką, m.in.: wypożyczalnie sprzętu turystycznego, tworzenie miejsc wypoczynku i rekreacji, ale nie tylko, gdyż mieszkańcy korzystali również z dofinansowania na rozwój usług kosmetycznych, produkcji żywności, usługi rehabilitacyjne.

Premie na założenie działalności gospodarczej i prowadzone szkolenia wpłynęły na wzrost postaw przedsiębiorczych w społeczności lokalnej. Dużym atutem tych działań była kwota dofinansowania na rozpoczęcie działalności, w wysokości 70 000,00 zł.

Biorąc pod uwagę powyższe należy kontynuować założenia LSR w zakresie wspierania przedsiębiorczości.

6.4. Ocena wpływu zrealizowanej LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe obszaru

Gminy położone na obszarze LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej cechują się unikalnymi walorami przyrodniczymi oraz bogatym dziedzictwem kulturowym, co stanowi ogromny potencjał dla turystyki. W związku z tym duża część działań była skupiona wokół tej sfery.

Przedsięwzięcia z zakresu wypoczynku i rekreacji, a także dziedzictwa kulturowego oraz różnego rodzaju wydarzeń kulturalnych cieszyły się dużym zainteresowaniem. Organizacje pozarządowe chętnie i ambitnie podeszły do składania wniosków i realizacji wybranych zadań. W konsekwencji udało się zorganizować szereg interesujących wydarzeń, warsztatów czy szkoleń.

Biorąc pod uwagę wysoki poziom realizacji wskaźników, ankiety oraz duże zainteresowanie przedsięwzięciami z zakresu turystyki, należy kontynuować podjęte działania. Ponadto za kontynuowaniem powyższych działań przemawia coraz większe zainteresowanie zdrowym stylem życia, odpoczynkiem wśród przyrody, w miejscach oddalonych od dużych skupisk ludzkich. Dodatkowo obszar Ziemi Lubaczowskiej przez swoje uwarunkowania sprzyja turystyce osób starszych.

6.5. Ocena zrealizowanych operacji pod kątem realizacji potrzeb grup defaworyzowanych zdefiniowanych w LSR

Grupa defaworyzowana to grupa osób, na które w najmocniejszy sposób wpływają zdiagnozowane problemy obszaru. W związku z tym powinna ona otrzymywać szczególne wsparcie w ramach wdrażania LSR. W realizowanej LSR grupę defaworyzowaną stanowiły kobiety. Pomimo, iż według danych GUS, udział kobiet w grupie osób zarejestrowanych jako bezrobotne był niższy niż udział mężczyzn, to w trakcie konsultacji społecznych zdecydowano, iż to do kobiet przede wszystkim kierowane powinno być wsparcie w ramach umożliwienia dostępu do rynku pracy.

Wybór ten należy uznać za słuszny, gdyż na etapie realizacji LSR nie wystąpiły problemy z zaangażowaniem kobiet do udziału w projektach i nakłonieniem do aplikowania o przeznaczone na ten cel środki. Realizację dedykowanego konkursu na podejmowanie działalności gospodarczej przez kobiety zakończono już w 2017 roku, ale w kolejnych naborach kobiety również brały aktywny udział. To tylko potwierdza potrzebę dalszego wspierania kobiet w podejmowaniu oraz rozwijaniu działalności gospodarczych. Przy planowaniu kolejnej

strategii niezbędne może się okazać też uwzględnienie osób starszych, ze względu na zwiększenie się udziału tej grupy osób w ogólnej liczbie ludności w całym kraju. Również należy wziąć pod uwagę osoby młode do 25. roku życia, które dopiero wkraczają na rynek pracy.

6.6. Innowacyjność

W LSR zostało wskazane, iż dodatkowe punkty przy ocenie wniosków otrzymują operacje innowacyjne. Innowacyjność określona została jako: *Innowacja produktowa, technologiczna bądź usługowa, rozróżniana na poziomie lokalnym – jednej gminy (brak na obszarze), bądź na poziomie regionalnym – całego obszaru LGD (brak na obszarze LGD).*

Spełnienie kryterium innowacyjności było weryfikowane przez członków Rady na podstawie wniosku, przedstawionej argumentacji wnioskodawcy, własnej wiedzy oraz znajomości obszaru objętego LSR. Innowacyjność operacji była rozpatrywana pod względem terytorialnym na poziomie gminy bądź obszaru LGD. Spośród składanych projektów wiele zostało uznanych za innowacyjne na terenie jednej gminy, pojawiały się też projekty uznane za innowacyjne na obszarze LGD.

W związku z powyższym wybrane kryterium innowacyjności uznane zostało za odpowiednie i rekomenduje się utrzymanie takiego kryterium w przyszłości.

6.7. Ocena jakości i przydatności wdrożonych projektów współpracy

LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej zrealizowała dwa projekty współpracy, w tym jeden krajowy i jeden zagraniczny. Obydwa projekty współpracy wpisywały się w założenia LSR i przyczyniły się do rozwoju obszaru. Dodatkową korzyścią jaka płynęła z realizacji projektów była wymiana doświadczeń z partnerami krajowymi oraz zagranicznymi. Projekty wpłynęły na rozwój umiejętności współdziałania w realizowaniu istotnych dla społeczności lokalnych celów. Wydaje się niezbędne, aby w przyszłości w dalszym ciągu zwracać uwagę na ten aspekt działalności LGD, a także starać się dobierać do realizowania projektów solidnych i sprawdzonych partnerów.

6.8. Ocena skuteczności i efektywności działalności LGD przy wdrażaniu LSR i animowaniu lokalnych partnerów oraz ocena pracy biura

Oceniając sposób działania partnerów w ramach LGD należy wyróżnić trzy podstawowe typy partnerów: samorządy, przedsiębiorców oraz organizacje pozarządowe.

Współpraca z tymi parterami układała się bardzo dobrze, co pozwoliło na efektywną i skuteczną realizację LSR.

Również funkcjonowanie Biura LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej oceniane jest bardzo dobrze zarówno pod względem działań animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, jak i doradczych. Zatrudnieni pracownicy wykazują się bardzo dużą znajomością potrzeb lokalnych społeczności i ambitnie podchodzą do wykonywanych zadań. W sposób prawidłowy przekazywane są informacje o prowadzonych naborach i rozpowszechniane różnymi kanałami, ze szczególnym uwzględnieniem najbardziej efektywnego kanału, czyli działań w sieci internetowej (strona internetowa i profil LGD na Facebooku). Duże znaczenie mają także organizowane przez LGD spotkania informacyjno-konsultacyjne. Działalność pracowników Biura LGD jest bardzo intensywna oraz zgodna z oczekiwaniami mieszkańców, a także terminowa.

Ankietowani beneficjenci bardzo pozytywnie oceniają działalność Biura LGD w aspekcie informowania o możliwości pozyskania środków (81% ankietowanych udzieliło odpowiedzi *Zdecydowanie zgadzam się*). Zdecydowana większość respondentów korzystała również z szerokiego zakresu wsparcia ze strony LGD na etapie składania wniosków. O tym, jak dobrze oceniana jest potrzeba funkcjonowania i sama działalność LGD najlepiej świadczy fakt, iż 78% badanych beneficjentów nie wyklucza zabiegania o ponowne wsparcie ze strony LGD w przyszłości (gdyby pojawiła się taka możliwość). Wszystko to pozwala na efektywną i skuteczną realizację LSR.

6.9. Ocena procesu wdrażania

Proces wdrażania należy ocenić bardzo pozytywnie. Realizacja rzeczowa oraz finansowa przebiegała bez większych problemów. Postępy w realizacji LSR stanowią dowód na to, że procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste dla beneficjentów. Warto podkreślić, że opracowany na rzecz wdrażania LSR system kryteriów dla poszczególnych przedsięwzięć był obiektywny i jednoznaczny, co przyczyniało się do wyboru najlepszych projektów, które były spójne z celami LSR. W razie konieczności na bieżąco wprowadzano zmiany w LSR, aby dostosować je do zmieniających się potrzeb lokalnej społeczności. Przez cały okres wdrażania LSR utrzymywało się duże zainteresowanie naborami. Nie stwierdzono nieprawidłowości w funkcjonowaniu organów LGD.

Wysoki stopień realizacji wskaźników, wykorzystanie w znacznym stopniu zaplanowanego budżetu oraz wyniki badania ankietowego świadczą o dobrze przebiegającym procesie wdrażania LSR, co miało znaczny wpływ na rozwój obszaru LGD.

W związku z powyższym należy kontynuować realizowane działania, stale ulepszając dotychczasowe procedury i założenia w przyszłości.

6.10. Wartość dodana podejścia LEADER w okresie wdrażania LSR

Ideą podejścia LEADER jest budowanie relacji, łączenie lokalnej społeczności i wzmacnianie jej. Analizując działalność Lokalnej Grupy Działania w kontekście powyższego można stwierdzić jej istotny wpływ na poprawę komunikacji i poziomu współpracy pomiędzy mieszkańcami obszaru. Ponadto LGD swoimi działaniami wspierało rozwój obszaru poprzez dobór odpowiedniej interwencji na zdiagnozowane problemy oraz potrzeby lokalnej społeczności.

LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej jest rozpoznawalna na obszarze, a efekty prowadzonych działań są zauważalne. Realizowane projekty są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru LSR i wpływają na jego wzmocnienie. Szczególną rolę odgrywają projekty związane z przedsiębiorczością i rozwojem turystyki, które pobudzają aktywność gospodarczą i społeczną mieszkańców obszaru. Powyższe potwierdza duże zainteresowanie naborami związanymi z działalnością gospodarczą oraz turystyką. Realizowane projekty są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru LSR i wpływają na jego wzmocnienie. Wybierane projekty odpowiadają również potrzebom lokalnej społeczności.

7. Podsumowanie. Wnioski i rekomendacje do dokumentu strategicznego na nowy okres programowania

Lokalna Grupa Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej reagując na wskazane w LSR potencjały oraz problemy obszaru, stworzyła odpowiednie warunki do jego rozwoju. Operacje prowadzone w ramach wdrażania LSR sprzyjały osiągnięciu założonych w niej celów, których realizacja przebiegała bez większych problemów. Warto podkreślić, iż w przypadku sporej części wskaźników osiągnięto już stan docelowy. Poziom realizacji przedsięwzięć zbliża więc LGD do osiągnięcia zamierzonych w LSR celów.

Analiza działań LGD daje możliwość sformułowania następujących rekomendacji:

1. Podejmowanie działań w kierunku tworzenia i rozwijania przedsiębiorstw, z możliwością zwiększania środków na ten cel, z uwagi na duże zainteresowanie wnioskodawców tego typu operacjami, jak i ze względu na przyczynianie się ww. działań do rozwoju gospodarczego, a tym samym poprawy sytuacji mieszkańców obszaru LGD.
2. W kontekście pobudzenia aktywności gospodarczej oraz przedsiębiorczości mieszkańców, a także ograniczania bezrobocia na obszarze LGD istotne jest wspieranie adaptacji do zmian na rynku pracy oraz promowanie podnoszenia kompetencji zawodowych mieszkańców. W związku z powyższym należy podejmować działania, które będą dawać mieszkańcom możliwość uczestniczenia w kursach i szkoleniach rozwijających ich kwalifikacje zawodowe w myśl idei uczenia się przez całe życie.
3. Biorąc pod uwagę zmieniającą się strukturę pokoleniową, a w szczególności uwzględniając dane z ostatnich kilku lat, dotyczące wskaźnika osób w wieku poprodukcyjnym należy stwierdzić, że skala zjawiska starzenia się społeczeństwa znacznie wzrosła, co przy jednoczesnym spadku przyrostu naturalnego sprawia, iż odsetek seniorów stale rośnie. Jest to m.in. skutkiem wydłużenia się ludzkiego życia poprzez postęp cywilizacyjny i poprawę jego jakości. Istotną konsekwencją starzenia się społeczeństwa są coraz częstsze przypadki samotnego mieszkania osób starszych. Rosnąca populacja seniorów wymaga podejmowania działań mających na celu wprowadzenie dla nich ułatwień i włączenia ich w życie lokalnej społeczności.

4. Ze względu na to, iż w ostatnich latach zauważalny jest trend niskiej aktywności społecznej młodzieży i braku zaangażowania w rozwój obszaru, konieczne wydaje się podjęcie działań służących zwiększeniu aktywności młodzieży i jej integracji z innymi grupami społecznymi.
5. W ostatnich latach dało się zaobserwować zwiększoną aktywność społeczną mieszkańców regionu. LGD odegrała w tym aspekcie dużą rolę, między innymi poprzez wspieranie rozwoju organizacji pozarządowych. Niewątpliwie warto kontynuować operacje w tym zakresie. Pomocne będą na pewno kolejne przedsięwzięcia służące integracji społecznej i wzmacnianiu poczucia jedności i tożsamości, wspieraniu lokalnych liderów i działaczy w organizacjach pozarządowych czy aktywizacji społeczności lokalnej.
6. W celu wzmacniania integracji społecznej i poczucia jedności oraz tożsamości mieszkańców całego obszaru istotne jest budowanie wspólnot lokalnych na poziomie każdej miejscowości. Należy zatem wspierać inicjatywy skierowane do jednej bądź kilku wybranych miejscowości. Zbudowanie silnej wspólnoty lokalnej przełoży się na rozwój każdej gminy oraz całego obszaru LGD.
7. Pomimo niższego udziału kobiet w grupie osób zarejestrowanych jako bezrobotne, niezbędne wydaje się dalsze wsparcie tej grupy ze względu na utrudniony dostęp do rynku pracy, szczególnie na terenach wiejskich, gdzie jest mała ilość ofert pracy kierowanych do kobiet, ponadto ograniczony dostęp do opieki żłobkowej oraz przedszkolnej utrudnia kobietom pogodzenie wychowania dzieci z życiem zawodowym.
8. Ze względu na coraz większą popularyzację spędzania czasu na świeżym powietrzu oraz aktywny wypoczynek, a także biorąc pod uwagę potencjał kulturowy i przyrodniczy obszaru LGD oraz zainteresowanie mieszkańców operacjami dotyczącymi działalności opierającej się na turystyce, warto kontynuować działania w tym obszarze. Celem powinno być tworzenie nowych miejsc wypoczynku oraz zapewnienie zróżnicowanej i bogatej oferty kulturalnej dla turystów.
9. W zakresie zanieczyszczenia powietrza oraz skutków zmian klimatycznych należy podejmować działania uwzględniające ochronę środowiska i miejsc cennych przyrodniczo.

10. Ze względu na to, iż coraz więcej dziedzin życia ulega cyfryzacji, a w ostatnim czasie staje się popularna praca zdalna, to wydaje się, iż w zakresie przyszłych kierunków rozwoju obszaru istotne są działania z zakresu rozwoju usług cyfrowych oraz zwiększenie dostępu do szerokopasmowego Internetu.
11. Biorąc pod uwagę dużą ilość operacji ocenionych jako innowacyjne, należy podtrzymać działania w tym zakresie.
12. Lokalna Grupa Działania powinna w dalszym ciągu korzystać z różnych kanałów informacji, tak aby trafiać do każdej grupy odbiorców. Pracownicy Biura LGD powinni na bieżąco informować mieszkańców odnośnie planowanych konkursów o przyznanie wsparcia, szczegółowych zasad ubiegania się o dofinansowanie, o planowanych wydarzeniach oraz przedsięwzięciach, a także o dobrych praktykach w realizacji projektów.
13. Projekty współpracy stanowią dobrą formę kooperacji LGD i wpływają pozytywnie na rozwój umiejętności współdziałania w realizowaniu istotnych celów. Wydaje się niezbędne, aby w przyszłości w dalszym ciągu zwracać uwagę na ten aspekt, a także starać się do realizowania projektów dobierać solidnych i sprawdzonych partnerów.
14. Biorąc pod uwagę obecną sytuację geopolityczną oraz położenie LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej przy wschodniej granicy, należy podjąć działania mające na celu wsparcie uchodźców z Ukrainy, zapewniające im włączenie do lokalnej społeczności.

8. Spis tabel, map, wykresów i załączników

Spis tabel

Tabela 1	Ludność poszczególnych gmin LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej w latach 2016–2021	12
Tabela 2	Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem gmin z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w roku 2016 oraz 2021	13
Tabela 3	Saldo migracji na 1 000 ludności w gminach z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021.....	15
Tabela 4	Wybrane dane dotyczące finansów samorządowych gmin z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w roku 2021	17
Tabela 5	Wskaźnik G dla poszczególnych gmin LGD oraz średnia wartość obszaru LGD w latach 2016–2022	18
Tabela 6	Wydatki ogółem w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021	19
Tabela 7	Wskaźniki gospodarcze gmin z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021	20
Tabela 8	Wskaźniki bezrobocia w gminach z obszaru LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2021	22
Tabela 9	Gospodarstwa domowe korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej wg kryterium dochodowego ogółem na 10 tys. mieszkańców w gminach LGD oraz porównanie średniej obszaru LGD do województwa podkarpackiego i kraju w latach 2016–2020	24
Tabela 10	Turystyczne obiekty noclegowe w gminach z obszaru LGD oraz średnia obszaru LGD w latach 2016–2021	25
Tabela 11	Zestawienie naborów przeprowadzonych przez LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej w latach 2017–2022	30
Tabela 12	Realizacja planu rzeczowego wynikającego z LSR	37
Tabela 13	Finansowy postęp realizacji LSR	40
Tabela 14	Projekt współpracy nr 1 – krajowy.....	42
Tabela 15	Projekt współpracy nr 2 – międzynarodowy	45
Tabela 16	Projekty realizowane poza RLKS	49

Tabela 17 Wykaz szkoleń dla pracowników Biura LGD organizowanych w ramach realizacji LSR.....	52
Tabela 18 Wykaz szkoleń dla członków organów LGD organizowanych w ramach realizacji LSR.....	54
Tabela 19 Realizacja planu komunikacji w latach 2016–2022	56
Tabela 20 Doradztwo świadczone w LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej	59

Spis map

Mapa 1 Gminy objęte partnerstwem LGD Rozwój Ziemi Lubaczowskiej.....	11
Mapa 2 Przyrost naturalny na 1 000 ludności w poszczególnych gminach LGD w 2021 r. ...	14

Spis wykresów

Wykres 1 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w latach 2016–2021	14
Wykres 2 Przyrost naturalny na 1 000 ludności na obszarze LGD w porównaniu do województwa podkarpackiego i kraju w 2021 r.....	14
Wykres 3 Dynamika wzrostu wartości wskaźników gospodarczych obszaru LGD, województwa podkarpackiego i kraju – wzrost procentowy w 2021 r. w stosunku do 2016 r.	21
Wykres 4 Liczba fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców na obszarze LGD w porównaniu do województwa podkarpackiego i kraju w 2021 r.	21
Wykres 5 Procentowy udział bezrobotnych według płci na obszarze LGD, w województwie podkarpackim i kraju w 2021 r.	23
Wykres 6 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w latach 2016–2020.....	23
Wykres 7 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w liczbie mieszkańców ogółem na obszarze LGD w porównaniu do województwa podkarpackiego i kraju w 2020 r.	24

Spis załączników

1. Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego z mieszkańcami terenu Lokalnej Grupy Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej.
2. Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego w ramach badania efektywności świadczonych usług doradczych.

9. Ankiety tworzone w toku realizacji badania

9.1. Ankieta dla mieszkańców terenu Lokalnej Grupy Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej

1. Czy w gminie, w której Pan/i mieszka zaszły w ciągu ostatnich 5 lat wymienione poniżej zmiany? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Mieszkańcy mieli większy wpływ na to, co dzieje się w gminie					
Poprawiła się sytuacja na rynku pracy					
Powstały nowe firmy					
Pojawiły się nowe formy wsparcia dla ludzi młodych					
Podejmowano inicjatywy, których celem było wsparcie osób starszych					
Zwiększyła się liczba inicjatyw służących kultywowaniu lokalnej tradycji					
Poprawiły się relacje pomiędzy mieszkańcami					
Zwiększył się ruch turystyczny					
Poprawił się stan zabytków					

Pojawiły się nowe formy spędzania czasu wolnego					
Poprawił się stan infrastruktury sportowo-rekreacyjnej					
Zwiększyła się Liczba wydarzeń kulturalnych					
Przestrzeń publiczna stała się bardziej estetyczna					

2. Proszę wyobrazić sobie, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale środków finansowych w gminie, w której Pan/i mieszka. Które z wymienionych obszarów wymagają dofinansowania? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie
Promocja obszaru					
Oferta kulturalna					
Infrastruktura sportowa					
Drogi					
Infrastruktura społeczna (świetlice, miejsca spotkań)					

Szkolenia i warsztaty dla mieszkańców					
Działalność organizacji pozarządowych					
Tworzenie nowych miejsc pracy					
Opieka nad osobami starszymi					
Wsparcie dla istniejących firm					
Dofinansowanie dla osób planujących założyć firmy					

3. Czy słyszał Pan/i o Lokalnej Grupie Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej? *(Proszę wybrać 1 odpowiedź).*

☐ Tak *(Proszę przejść do pytania nr 4).*

☐ Nie *(Proszę przejść do pytania nr 5).*

4. W jaki sposób docierały do Pana/i informacje dotyczące Lokalnej Grupy Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej? *(Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).*

	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytałem/am publikacje w prasie na temat działalności LGD			
Odwiedzałem/am stronę internetową LGD			
Czytałem/am informacje o LGD na stronie gminy			
Odwiedzałem/am stoiska LGD podczas imprez lokalnych lub festynów			
Dowiedziałem/am się o działalności LGD od znajomych i/lub rodziny			

Dowiedziałem/am się z tablic informacyjnych, billboardów i plakatów			
Dowiedziałem/am się z wydawanych przez LGD publikacji i/lub materiałów promocyjnych			
Uczestniczyłem/am w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD			
Odwiedzałem/am profil LGD na Facebooku			

5. Czy korzystał/a Pan/i z efektów działań podejmowanych w ciągu ostatnich 5 lat przez LGD działające na terenie gminy, w której Pan/i mieszka? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czy korzystał/a Pan/i z infrastruktury, której powstanie bądź modernizacja były dofinansowane ze środków LGD?			
Czy brał/a Pan/i udział w szkoleniach organizowanych w ramach projektów dofinansowanych przez LGD?			
Czy brał/a Pan/i udział w spotkaniach organizowanych przez LGD?			
Czy uczestniczył/a Pan/i w imprezach lokalnych dofinansowanych ze środków LGD?			

6. Proszę wskazać, w którym przedziale wiekowym się Pan/i mieści. (Proszę wybrać 1 odpowiedź).

- ☐ 18-25 lat
- ☐ 26-35 lat
- ☐ 36-45 lat
- ☐ 46-55 lat
- ☐ 56-65 lat
- ☐ 66 lat lub więcej

7. Proszę podać swoją płeć. (Proszę wybrać 1 odpowiedź).

- ☐ Kobieta
- ☐ Mężczyzna
- ☐ Wolę nie podawać

Dziękujemy za czas poświęcony na wypełnienie ankiety!

9.2. Ankieta przeprowadzona w ramach badania efektywności świadczonych usług doradczych

1. W jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź).

- ☐ Zdecydowanie zgadzam się
- ☐ Raczej zgadzam się
- ☐ Trudno powiedzieć
- ☐ Raczej nie zgadzam się
- ☐ Zdecydowanie nie zgadzam się

2. W jaki sposób docierały do Pana/i informacje o naborze wniosków w Lokalnej Grupie Działania? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Czytałem/am publikacje w prasie na temat działalności LGD			
Odwiedzałem/am stronę internetową LGD			
Czytałem/am informacje o LGD na stronie gminy			
Odwiedzałem/am stoiska LGD podczas imprez lokalnych lub festynów			
Dowiedziałem/am się o działalności LGD od znajomych i/lub rodziny			
Dowiedziałem/am się z tablic informacyjnych, billboardów i plakatów			
Dowiedziałem/am się z wydawanych przez LGD publikacji i/lub materiałów promocyjnych			
Uczestniczyłem/am w spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych organizowanych przez LGD			
Odwiedzałem/am profil LGD na Facebooku			

3. Dlaczego zdecydował/a się Pan/i (lub podmiot reprezentowany przez Pana/ią) na złożenie wniosku o przyznanie pomocy finansowej do LGD? (Proszę wybrać jedną odpowiedź, która najlepiej opisuje główny powód złożenia wniosku do LGD).

- ☐ Było to jedyne dostępne źródło finansowania mojego projektu
- ☐ Nie otrzymałem/am dofinansowania z innych środków/innego programu
- ☐ Chciałem/am skorzystać z nadarzającej się okazji otrzymania środków
- ☐ Zostałem/am zachęcony/a do złożenia wniosku przez LGD
- ☐ Na moją decyzję wpłynęła możliwość skorzystania z doradztwa w biurze LGD

4. Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie składania wniosku? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania						
Udzielone porady były przydatne						
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie						

5. Proszę wskazać, w jakim zakresie korzystał/a Pan/i ze wsparcia ze strony LGD na etapie składania wniosku? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Tak	Nie
Wsparcie polegające na udzieleniu informacji o możliwości uzyskania dofinansowania dla mojego projektu		
Wsparcie w zapoznaniu się z zasadami uzyskania dofinansowania		
Wsparcie polegające na wskazaniu prawidłowych wzorów wniosków i instrukcji do nich		
Wsparcie w zakresie ustalenia koncepcji projektu, aby spełniał kryteria wynikające z LSR		
Porady w zakresie wypełniania dokumentów niezbędnych do złożenia wniosku		
Wyjaśnienie szczegółowych zasad oceny wniosków		

6. Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie realizacji projektu? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania						
Udzielone porady były przydatne						
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie						

7. Jak ocenia Pan/i wsparcie udzielane przez LGD na etapie rozliczenia projektu? Proszę ocenić w jakim stopniu zgadza się Pan/i ze stwierdzeniami opisującymi wsparcie na tym etapie. (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/am ze wsparcia na tym etapie
Zakres udzielonych porad spełnił moje oczekiwania						
Udzielone porady były przydatne						
Przygotowanie merytoryczne doradcy/ców z LGD było odpowiednie						

8. Czy obecnie pozostaje Pan/i w kontakcie z LGD? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Uczestniczę w spotkaniach organizowanych przez LGD			
Kontaktuję się telefonicznie z przedstawicielami LGD			
Czytam komunikaty na stronie internetowej LGD			
Mam osobisty kontakt z przedstawicielami LGD			
Kontaktuję się w inny sposób			
Nie mam z LGD żadnego kontaktu			

9. Czy brał/a Pan/i lub organizacja, którą Pan/i reprezentuje udział w tworzeniu LSR? (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź).

- ☐ Tak
☐ Trudno powiedzieć
☐ Nie

10. Kto był głównym odbiorcą efektów Pana/i projektu/ projektów? (Proszę wybrać jedną odpowiedź, która najlepiej opisuje Pana/i projekt).

- ☐ Ja i moja rodzina
☐ Moja organizacja
☐ Ogół mieszkańców gminy/ obszaru LGD
☐ Turyści
☐ Przedsiębiorstwa
☐ Inne

11. Proszę ocenić poniższe stwierdzenia dotyczące składania i realizacji projektu przy wsparciu LGD. (Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli).

	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Trudno powiedzieć	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie korzystałem/a m ze wsparcia na tym etapie
Procedury wyboru wniosków o dofinansowanie w LGD były dla mnie czytelne						
Kryteria wyboru wniosków były dla mnie jednoznaczne						

Kryteria wyboru wniosków pozwalający na wybór najlepszych projektów						
LGD w wystarczającym stopniu informowała o możliwości pozyskania środków						
Jeśli będzie to możliwe, w przyszłości chciałbym/łaby m ponownie skorzystać ze wsparcia LGD						

12. Czy na etapie przygotowania, realizacji lub rozliczania projektu pojawiły się jakieś problemy wpływające negatywnie na jego przebieg bądź rezultaty?

- ☐ Tak (*Proszę odpowiedzieć na następne pytanie*).
- ☐ Nie (*Dziękujemy za wypełnienie ankiety!*)

13. Jakie to były problemy? (*Na pytanie odpowiadają tylko osoby, które w poprzednim pytaniu wybrały odpowiedź „Tak”. Proszę zaznaczyć 1 odpowiedź w każdym wierszu tabeli*).

	Tak	Trudno powiedzieć	Nie
Problemy bezpośrednio związane z przedmiotem projektu (np. problemy wynikające z branży, w której działa przedsiębiorca, odbiorcami działań NGO lub uzgodnieniami dotyczącymi przebiegu tras rowerowych w projekcie gminnym)			
Problemy finansowe (np. z wypłatą dofinansowania, kredytem na realizację zadania, zmiennością cen w czasie realizacji zadania względem wpisanych we wniosku)			
Problemy formalno-prawne			
Problemy personalne (np. z pracownikami, członkami/ partnerami itp.)			
Problemy z terminową realizacją harmonogramu (opóźnienia itp.)			

Trudność w dostępie do informacji na temat składania, realizacji lub rozliczenia projektu			
Problemy wynikające z wprowadzenia w Polsce stanu pandemii			

Dziękujemy za czas poświęcony na wypełnienie ankiety!

Załącznik nr 1
do *Ewaluacja zewnętrznej*
Lokalnej Strategii Rozwoju

WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO
przeprowadzonego w dniach 21.11–09.12.2022 r
z mieszkańcami terenu Lokalnej Grupy Działania Rozwój Ziemi Lubaczowskiej

INICJATYWAŁOKALNA.PL
SP. Z O.O.

Załącznik nr 2
do Ewaluacja zewnętrznej
Lokalne Strategii Rozwoju

WYNIKI BADANIA ANKIETOWEGO
przeprowadzonego w dniach 21.11–09.12.2022 r
w ramach badania efektywności świadczonych usług doradczych

INICJATYWAŁOKALNA.PL
SP. Z O.O.